Cristinel Sava

O NOUĂ VERSIUNE A *CELOR DOUĂSPREZECE VISE ÎN TÂLCUIREA LUI MAMER*

Dată fiind importanța cărților, manuscrise sau tipărituri, în vechea cultură românească, nu este surprinzător faptul că posesorii lor însemnau pe ele evenimente importante din viața lor (date cu însemnătate personală, cum ar fi data nașterii/morții unor membri ai familiei, data căsătoriei etc., sau date ale unor evenimente importante: cutremure, anomalii climatice etc.). Uneori însă, pe astfel de suporturi își puteau face loc și texte de o altă factură (cărți populare, predici, rugăciuni etc.), fie pe cele câteva file albe adăugate la începutul sau la finalul manuscrisului ori tipăriturii[1], fie pe spațiul alb din interiorul cărții sau pe marginile acesteia[2]. Bineînțeles, în astfel de cazuri, textele nu sunt transcrise întotdeauna de copiști cu experiență și sunt copiate pentru uzul personal[3].

Cercetând o astfel de tipăritură în cadrul proiectului *Corpusul de însemnări de pe cartea veche românească din colecțiile Bibliotecii Academiei Române*, am descoperit o copie a *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*. Textul este incomplet, lipsind file atât de la începutul lui, cât și de la sfârșit, însă cele patru file păstrate oferă suficient material pentru a ajunge la concluzia că avem de-a face cu o versiune nouă în raport cu cele existente până în prezent, versiune care completează stema actuală a versiunilor acestei cărți populare.

[1] Cristina-Ioana Dima, *Cărți populare pe filele vechilor tipărituri românești din secolul al XVII-lea*, în „Limba română", LXIV, 2015, nr. 4, p. 535–558; Cristinel Sava, *Considerații filologice și lingvistice privind o cazanie manuscrisă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în „Limba română", LXVII, 2018, nr. 1, p. 73–89.

[2] În această situație se află chiar una din versiunile textului de față, copiată pe marginile și pe spațiul alb dintr-o psaltire slavonă manuscrisă aflată la Biblioteca Széchényi din Budapesta, pe filele 70^{v}, 71^{r}, 72^{r}–75^{r}, 76^{r}, 77^{r}–85^{r}, 86^{r}, 87^{r} și 88^{r} (Gh. Chivu, *O versiune bănățeană a* ***Visurilor lui Mamer***, în „Limba română", XLVI, 1997, nr. 1–3, p. 47–54; vezi și idem, *Un manuscris cu o slovă necunoscută în scrierea chirilică românească:* ***ћ***, în „Studii și cercetări lingvistice", XXIX, 1978, nr. 4, p. 399–409).

[3] De exemplu, cazania funebră descoperită pe un exemplar din *Strastnicul* tipărit în 1753 a fost copiată de proprietarul tipăriturii, Anania Meciu, cu ocazia instalării sale ca paroh în Binifalva/Benifalva (Benesat, j. Sălaj) pentru a-i servi, probabil, la slujbele de înmormântare din noua parohie (Cristinel Sava, *Considerații filologice*, p. 82–83).

LR, LXVII, nr. 3–4, p. 341–367, Bucureşti, 2018

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR

Cartea populară intitulată convenţional *Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*[4] a cunoscut o răspândire însemnată în spaţiul lingvistic slav, fiind conservată în numeroase manuscrise[5]. O dovadă a răspândirii întinse a acestui text poate fi considerat faptul că, la rascolnicii ruşi, *Cele douăsprezece vise* au tot fost copiate şi citite până în zilele noastre[6] sau că pe teritoriul sârb s-a păstrat şi o variantă versificată a acestui text[7].

Dosarul românesc al acestei cărţi populare a fost detaliat în ediţia publicată în 2003 de Alexandru Mareş, care a discutat de asemenea aspectele privind circulaţia ei în limba slavonă şi sursele îndepărtate ale scrierii. La zece ani distanţă, B. Lurie a publicat un studiu în care lămureşte probleme care rămăseseră nesoluţionate (cum ar fi originea numelui Mamer) şi identifică mai precis sursele primare (vezi studiul citat la nota 5), de aceea considerăm că o prezentare scurtă a acestor aspecte este utilă.

Al. Mareş ajunge la concluzia că prototipul îndepărtat al textului a putut lua naştere în cercurile budiste indiene, motivul viselor fiindu-le cunoscut şi persanilor,

[4] Ion Gheţie şi Alexandru Mareş (coord.), *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, vol. VIII: *Cărţi populare de prevestire: Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer. Învăţătură despre vremea de apoi a proorocului Isaia*. Studii monografice, ediţie şi glosar de Alexandru Mareş, Bucureşti, 2003, p. 18 (de aici încolo va fi citat ca Mareş, CPP). Până la ediţia datorată lui Alexandru Mareş, în literatura de specialitate românească textul era cunoscut sub titlul *Cele douăsprezece vise ale lui Mamer*. După cum arată Al. Mareş, acest titlu este nemotivat în limba română, deoarece versiunile româneşti continuă o singură redacţie slavonă, redacţia A, cea mai veche, cuprinzând manuscrise ruseşti şi câteva manuscrise sârbeşti şi mediobulgare; în manuscrisele care fac parte din această redacţie, visele îi aparţin împăratului Šahaiša (numit în diferitele versiuni şi Sahanči, Šahai, Šaik, Ša[i]kiš ori Šihaiši), căruia îi sunt interpretate de înţeleptul Mamer. Titlul ar fi avut justificare dacă redacţiile româneşti ar fi continuat cealaltă redacţie slavonă, redacţia B, mai nouă (sec. al XVII-lea), care a circulat doar în spaţiul rus, în care împăratul este cel care poartă numele Mamer, iar înţeleptul, pe acela de Šahovišt (*ibidem*, p. 16–18).

[5] *Ibidem*, p. 16; cf. descrierea redacţiilor manuscriselor slavone, în *ibidem*, p. 16–24, 34–42. La aceste manuscrise, se mai adaugă unele pe care Alexandru Mareş nu le-a avut la dispoziţie, enumerate în B. Lourié, *The Slavonic Apocalypse* ***The Twelve Dreams of Shahaisha****: An Iranian Syriac Reworking of a Second Temple Jewish Legend on Jambres*, în *Commentationes iranicae Vladimiro f. Aaron Livschits nonagenario donum natalicium*. Ediderunt Sergius Tokhtasev et Paulus Luria, Sankt-Petersburg, 2013, p. 483, nota 15, şi *Addenda*, p. 507. La data publicării studiului său, cel mai vechi manuscris cunoscut lui Al. Mareş a fost cel publicat de A. N. Veselovski în 1879, datând din cca 1470. B. Lurie menţionează însă un manuscris cu aproape un secol mai vechi, din 1380, aflat în arhivele mănăstirii Savin (B. Lourié, *The Slavonic Apocalypse*, p. 483, nota 15); pentru descrierea acestuia, vezi Богдановић Д., А. Милтенова, *Апокрифният сборник от манастира Савина, XIV в., в сравнение с други подобни южнославянски ръкописи*, în „Археографски прилози”, 9, 1987, p. 7–30.

[6] B. Lourié, *The Slavonic Apocalypse*, p. 481, nota 3.

[7] Această versiune a fost publicată într-o traducere în limba engleză, sub titlul *The Message of King Sakis and the Legend of the Twelve Dreams He Had in One Night* în *The Horse Has Six Legs. An Anthology of Serbian Poetry*. Ediţie, traducere şi introducere de Charles Simic, Minneapolis, 1992, p. 7–8.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

care au fost probabil creatorii scrierii. Constituirea scrierii a avut loc în perioada regilor sasanizi sau la scurt timp după, când titulatura Šahanšah încă era în circulație. Rămâne enigmatic numele Mamer, pentru care autorul consideră că nu au existat explicații convingătoare[8].

În studiul său, B. Lurie confirmă existența unui prototip îndepărtat indian (budist sau jainist) – care a furnizat cadrul general și conținutul a două dintre vise – derivat din legenda budistă *Mahāsupina-Jātaka* sau alte legende privind visele pe care le-a avut regele Pasenajit. Aceste surse îndepărtate au fost îmbinate în cercurile creștine siriace din Iran cu o legendă iudaică despre Iane și Iambre (aparent, doi din înțelepții vrăjitori care au imitat minunile făcute de Moise în fața faraonului egiptean[9]). Legenda aceasta aparține perioadei celui de-al doilea templu și a circulat în limba aramaică, unde numele lui Iambre este scris *mmr'*, vocalizat ca Mamer, posibil *Mamerā. Astfel, la fel ca în textul *Celor douăsprezece vise*, împăratul este anonim, fiind desemnat doar prin funcția pe care o ocupă (faraon, în legenda iudaică, împărat [Šahanšah], în textul *Celor douăsprezece vise*), în timp ce înțeleptul poartă numele, care s-a păstrat aproape neschimbat, Mamer. Ulterior, titulatura împăratului a ajuns să fie considerată nume propriu și, în urma modificărilor, a ajuns în forma existentă în manuscrisele slavone – Šahaiša[10]. Reunind toate aceste surse îndepărtate, arhetipul siriac a fost constituit în cadrul curentului care a generat bogata literatură apocaliptică în limba siriacă provocată de cucerirea arabă din sec. al VII-lea, iar acest arhetip a pătruns în literatura slavonă printr-o traducere directă din siriacă în bulgară[11].

Dacă studiul lui B. Lurie stabilește modul de constituire a acestei cărți populare și parcursul ei până în literatura slavonă, de unde a pătruns mai apoi și în literatura veche românească, el conține erori tocmai în dreptul situației textului în cultura slavonă, iar aceste erori sunt cauzate fie de o lectură greșită a surselor bibliografice românești la care a avut acces autorul, fie de greșeli prezente în înseși respectivele surse.

Atât Al. Mareș, cât și B. Lurie sunt de acord că traducerea acestei scrieri în slavonă a fost realizată de slavii sudici[12]. Însă Lurie susține că și redacția B, mai

[8] Mareș, CPP, p. 28–29.

[9] Vezi *Exodul* VII, 11; în textul biblic al *Vechiului Testament* nu le sunt menționate numele, dar acestea sunt citate de apostolul Pavel în *2 Timotei* III, 8 și mai apar de asemenea într-un targum iudaic la *Exodul* I, 15, în care aceștia doi sunt identificați cu cei care, pe baza interpretării unui vis, îi prezic faraonului sfârșitul domniei.

[10] Mareș, CPP, p. 31–32; B. Lourié, *The Slavonic Apocalypse*, p. 492–493.

[11] B. Lourié, *The Slavonic Apocalypse*, p. 491–496.

[12] Mareș, CPP, p. 30–34; B. Lourié, *The Slavonic Apocalypse*, p. 482–485. Al. Mareș nu este totuși convins de ipoteza traducerii scrierii în Bulgaria, însă faptul că, în cel mai vechi manuscris sârb cunoscut până în prezent (datând din 1380), *Cele douăsprezece vise* apar alături de alte două texte (așa-numita recenzie Eleutherius a textului *Celor douăsprezece vineri* și scrierea slavonă *A□iqar*) care fac parte dintr-o colecție apocrifă datând din cea mai timpurie perioadă a literaturii bulgare și despre care Lurie afirmă că sunt traduse tot direct din siriacă constituie un argument important în sprijinul acestei ipoteze.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

nouă (vezi nota 4), cu toate că a circulat doar în spațiul rus, are tot origine sud-slavică. Iar în sprijinul acestei ipoteze aduce un singur argument: faptul că această redacție a fost conservată și în manuscrise românești. După cum a demonstrat Al. Mareș în studiul său, manuscrisele românești nu conservă decât versiuni aparținând redacției slavone A. Lurie a fost indus în eroare atât de titlul dat acestei scrieri de diverși cercetători[13], cât și de înțelegerea greșită a textului românesc din sursele bibliografice pe care le-a avut la dispoziție[14]. De altfel, trebuie să semnalăm aici și includerea greșită de către M. Anghelescu în rândul manuscriselor care poartă titlul *Cele 12 vise ale lui Mamer* a celor două manuscrise descrise de N. Drăganu, în al căror titlu visele îi sunt de fapt atribuite împăratului[15]. Prin urmare, considerăm că, sprijinindu-se doar pe argumentul conservării redacției slavone B în traduceri românești, Lurie ajunge la concluzii posibil greșite în ce privește originea acestei redacții pe teritoriul slav, combătând doar pe această bază opiniile altor cercetători; este nevoie și de alte argumente care să susțină ipoteza lui Lurie, așa că acest aspect rămâne nesoluționat din punctul nostru de vedere.

Revenind pe teritoriul românesc, acest text a fost difuzat în relativ numeroase copii, mai ales dacă ținem seama de faptul că la manuscrisele conservate se adaugă și cele care s-au pierdut, versiuni intermediare sau nu[16].

Până acum s-au descoperit treisprezece copii existente, aproape fiecare ilustrând o versiune diferită rezultată în urma prelucrării și a contaminării cu altă versiune, uneori dintr-o familie sau redacție diferită. Alexandru Mareș, în minuțiosul său studiu monografic dedicat acestui text, a împărțit manuscrisele românești în trei redacții. Prima redacție (A), numită Sahanci-Împărat, după varianta numelui pe care îl poartă împăratul în text, cuprinde zece manuscrise împărțite în două familii, fiecare familie fiind compusă din câte cinci manuscrise[17]. Din familia A fac parte următoarele manuscrise (în paranteză vom nota sigla pe care o poartă manuscrisul în studiul lui Alexandru Mareș): CRV 31/43 BAR Cluj, din anul 1636 (S); ms. rom. 5054 BAR, copiat aproximativ pe la mijlocul sec. al XVIII-lea (Pa); ms. rom. 5321 BAR, din anul 1796 (M); ms. rom. 5208 BAR, scris în anul 1799 (A); și ms. rom. 5319 BAR,

[13] Lurie (p. 483) îi amintește în acest sens pe Cipariu (T. Cipariu, *Principia de limba si de scriptura*, Blaj, 1866, p. 114) și pe Mircea Anghelescu (M. Anghelescu, *Literatura română și Orientul (secolele XVII–XIX)*, București, 1975, p. 46); pentru alți cercetători care i-au atribuit în mod greșit, în titlul textului, visele lui Mamer, vezi Mareș, CPP, p. 17, nota 9.

[14] Citându-l pe același M. Anghelescu, Lurie consemnează în rândul manuscriselor care ar conserva titlul *Cele douăsprezece vise ale lui Mamer* și ms. 4390 BCU Cluj, al cărui titlu este însă *Cuvânt de învățătură pentru 12 vise ce-au visat un domn, anume Sahanciu, întru carele să dizleagă cum va fi la vreamea dă apoi*, după cum menționează însuși M. Anghelescu în studiul citat (p. 46; vezi și Mareș, CPP, p. 49–50).

[15] M. Anghelescu, *Literatura română și Orientul*, p. 46; cf., pentru titlul corect, Mareș, CPP, p. 98–101.

[16] Este cert că în ms. rom. 469 BAR a mai existat o versiune identică cu cea din ms. rom. 5054 BAR, dar, aflându-se pe ultimele file ale manuscrisului, s-a pierdut odată cu dispariția acestora (Mareș, CPP, p. 81–82).

[17] Pentru descrierea manuscriselor redacției românești A, vezi *ibidem*, p. 42–61.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

copiat după ms. rom. 5321 BAR în circa 1820 (B). Familia B cuprinde manuscrisele: ms. 100 BAR Cluj, din 1679 (P); un manuscris care face parte din colecția bisericii ortodoxe române din Körösszakal-Săcal (Ungaria), copiat anterior anului 1737 (K)[18]; ms. 4390 BCU Cluj, din 1761–1762 (I); un manuscris din colecția lui Matei Voileanu senior, copiat în 1787 (G); și ms. rom. 3170 BAR, din anul 1789 (P-C)[19]. A doua redacție (B), redacția Șaic-Împărat, cuprinde doar două manuscrise: ms. 6 de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu" din Cluj, copiat în intervalul 1643–1654 (D_1), și ms. 34 de la același Institut, copiat în anul 1754 (D_2)[20]. Iar a treia redacție (C), intitulată Șahiș-Împărat, cuprinde un singur manuscris, quart slav 75, aparținând Bibliotecii Széchényi din Budapesta și copiat în sec. al XVII-lea, între cel de-al doilea sfert al acestui secol și sfârșitul lui (Sz)[21].

Cele mai vechi manuscrise (S și P) ale redacției A, Sahanci-Împărat, cea mai răspândită, provin din sud-vestul Transilvaniei (jud. Sibiu și, respectiv, nordul județelor Alba și Sibiu[22]) și fiecare reprezintă una din cele două familii în care se împarte această redacție. Cristina-Ioana Dima a întocmit o hartă a difuzării acestui text[23], iar pe această hartă se poate observa foarte clar cum, pornind din sudul Transilvaniei, familia A a redacției Sahanci-Împărat se circumscrie zonei estice și sud-estice a teritoriului dacoromân; dacă ținem seama și de faptul că ms. Pa, copiat în Muntenia, a avut ca model o versiune moldovenească[24], constatăm că Moldova este regiunea în care s-a multiplicat familia A. Nu este, prin urmare, surprinzător că și versiunea identificată de noi (pe care o vom sigla Bu în stema de filiație a manuscriselor), aparținând aceleiași familii A, prezintă tot trăsături ale graiului moldovenesc (vezi, mai jos, secțiunile dedicate localizării și filiației manuscriselor).

DESCRIEREA MANUSCRISULUI

Versiunea descoperită de noi se află pe patru file albe atașate la finalul unui *Bucvar* tipărit, probabil, în intervalul 1756–1760, la Iași[25]. Exemplarul se află în fondul de carte veche al Bibliotecii Academiei Române, sub cota CRV 294 A, și, după cum remarca și Gabriel Mihăilescu[26], nu este menționat în niciun studiu și în nicio bibliografie de carte românească veche. O descriere sumară regăsim în

[18] Cf., pentru datare, Alexandru Mareș, ***Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer** (versiunea Körösszakal-Săcal)*, în „Limba română", LII, 2003, nr. 4, p. 145.

[19] Mareș, CPP, p. 42–61, 78–79.

[20] *Ibidem*, p. 98–101.

[21] *Ibidem*, p. 116, 119–120; Gh. Chivu, *Un manuscris cu o slovă necunoscută*, p. 400, 407–409.

[22] Mareș, CPP, p. 43, 63.

[23] Cristina-Ioana Dima, *Legenda unei hărți*, în „Limba română", LXI, 2012, nr. 1, p. 10.

[24] Mareș, CPP, p. 95.

[25] Gabriel Mihăilescu, ***Bucvarul** mitropolitului Iacov Putneanul*, în „Analele Putnei", VI, 2010, nr. 2, p. 96.

[26] *Loc. cit.*

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

dreptul lui în catalogul electronic al Bibliotecii Academiei Române[27] și în caietul aflat la sala de manuscrise a aceleiași biblioteci. De altfel, a intrat și destul de târziu în posesia Bibliotecii Academiei Române, în anul 1969, conform numărului de înregistrare înscris în josul f. 3^{r}. Nu sunt consemnate mențiuni privind posesorii anteriori și nici în arhivele de intrări ale bibliotecii nu am reușit să găsim alte informații.

Cartea are o legătură modernă în coperte de mucava, este în format in-8° mic, iar filele au dimensiunile de 16 × 11 cm, cu 19 rânduri pe pagină și o oglindă a textului de 12 × 8 cm. La origine, trebuie să fi avut 56 de file în total, corespunzând la 7 caiete a câte 8 file. În prezent însă, ultima filă, pe care se afla sfârșitul sinaxarului[28] (22–31 august), s-a pierdut, astfel că ultima filă conservată poartă numărul 55. Toate filele sunt numerotate, inclusiv cele ale predosloviei (spre deosebire de prima ediție a acestui *Bucvar*, tipărită la Iași în 1755, în care numărătoarea filelor începe odată cu materia propriu-zisă). Pe lângă ultima filă, s-au mai pierdut foaia de titlu și filele 18, 24, 48 și 49. Prima filă a predosloviei, și în același timp prima filă conservată a tipăriturii, este ruptă pe jumătate, în lungul ei. La legarea cărții, filele 33 și 40 au fost legate greșit una în locul celeilalte[29].

Pe marginile albe din porțiunea finală, dedicată sinaxarului, proprietarul cărții a notat o serie de date din viața personală (data căsătoriei, a nașterii primului copil, precum și a morții soției, tatălui și fratelui său mai mare); dintre aceste însemnări, cea mai veche este din anul 1762: „Să să știi de cându a*m* lua*t* pe soțu meu, Marie, le*t* 7280 <1772>, fevruarie 14” (f. 50^{r}); „Să să știi cându au muri*t* soțu meu, Marie, le*t* 7313 <1805>, martu 30” (f. 50^{v}); „Le*t* 7313 <1805>, martu 30-le, cându o muri*t* Marie, gioi” (f. 51^{v})[30]; „Să să știi cân*d* s-au născu*t* Costanti*n*, le*t* 7281 <1773>, 19 apri*l*” (f. 52^{r}); „Să să[31] știi cân*d* au muri*t* nene, le*t* 7270[32] <1762>, iulii, dzili 6, sâmbătă” (f. 54^{v})[33]; „Să să știi cându[34] o muri*t* bade Lupu, le*t* 7295 <1787>, avgust 18” (f. 55^{v}). La acestea se mai adaugă o însemnare de pe f. 52^{v}, din care însă nu mai este vizibil decât anul (7282 <1774>), deoarece marginea a fost tăiată la una din restaurările cărții. După cum se observă, însemnările nu sunt scrise în ordine cronologică, autorul lor notându-le, cum am spus, pe marginile filelor ocupate de sinaxar, în dreptul lunii corespunzătoare evenimentului, așa cum fac oamenii astăzi însemnări în calendare.

Acest *Bucvar* reprezintă o reeditare amplificată a *Bucvarului* tipărit în 1755 sub patronajul mitropolitului Iacob Putneanul (singurul exemplar cunoscut astăzi al

[27] Disponibil la adresa: http://aleph23.biblacad.ro:8991/F.
[28] Pentru cuprinsul acestui *Bucvar*, vezi Gabriel Mihăilescu, *Bucvarul*, p. 97–98.
[29] Cf. pentru descriere și *ibidem*, p. 97.
[30] Această însemnare este tăiată.
[31] Scris: sß sß§.
[32] Anul este scris de două ori, apoi a doua ocurență este tăiată.
[33] Cf. Gabriel Mihăilescu, *Bucvarul*, p. 96, nota 39, unde data este interpretată greșit ca 7 iulie.
[34] Slova ¶ este suprascrisă peste slova ÿ (a se vedea fig. 4), însă este în afara oricărui dubiu că ea trebuie să facă parte din cuvântul *cându* (a se vedea fig. 2 și 5, unde autorul scrie: kß^{n}d¶).

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

acestei prime ediții, incomplet, se află tot în depozitele Bibliotecii Academiei Române, sub cota CRV 294). Ulterior, ediția de față a fost retipărită în 1771 la Viena (din ediția vieneză s-au păstrat două exemplare, ambele aflate de asemenea la Biblioteca Academiei Române, sub cota CRV 374, unicat și duplicat 1)[35].

Atașate tipăriturii sunt și patru file nenumerotate, pe care același autor al însemnărilor a copiat textul *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*.

[35] Gabriel Mihăilescu, *Bucvarul*, p. 96–98; Onisifor Ghibu, neavând la dispoziție exemplarul de față, a considerat ediția de la Viena „o reeditare și o amplificare a Bucvariului de la Iași (1755)" (Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*. I, *Bucoavnele*, București, 1916, p. 32). Pentru Gabriel Mihăilescu, ideea „amplificării" materiei ediției din 1755 în această a doua ediție nu se susține (Gabriel Mihăilescu, *Bucvarul*, p. 96), însă considerăm că, dimpotrivă, există cel puțin două argumente suficient de convingătoare pentru a-i da dreptate lui Onisifor Ghibu. Edițiile a II-a (1756–1760) și a III-a (1771) ale *Bucvarului* se încheie cu două texte care par să nu existe în prima ediție: *Paraclisul Maicii Domnului* și *Sinaxarul celor 12 luni* (cf. Onisifor Ghibu, *Bucoavnele*, p. 32). Întrucât ultima sau ultimele file ale singurului exemplar conservat din *Bucvarul* din 1755 nu s-au păstrat, Gabriel Mihăilescu susține că aceste două texte ar fi făcut parte și din această primă ediție. O comparație a predosloviilor confirmă însă că a doua ediție este, într-adevăr, amplificată: „[…] am dat în tipariu această cărțulie, începând de la azbuchi, cu toată orânduiala precum să vede, ca să poată după buchi ceti și cu sloguri, întru întărirea cetirii sale. Și după aceaste, rugăciuni de seară și de dimineață și rânduială pentru masă și după masă; așijderea, ceale zece porunci și 7 taini creștinești, 7 daruri ale Duhului Sfânt și altele; și învățătură pentru credința catolicească și ce iaste credința catolicească – care aceastea toate învățându-le copi<i>i de mici, să poată cunoaște ce iaste frica lui Dumnezău" (*Bucvar*, 1755, CRV 294 BAR, f. [IV$^{r–v}$]); „[…] am dat în tipariu această cărțulie, începând de la azbuchi, cu toată orânduiala precum să vede, ca să poată după buchi ceti și cu sloguri, întru întărirea [ceti]rii sale. Și după aceastea, rugăciuni [de seară ş]i de dimineață și rân[duială pentru masă] și după masă, / *însă și cinstitul paraclis și sinaxariul*; așijderea, ceale zece porunci și 7 taini creștinești, 7 daruri ale Sfântului Duh și altele; și învățătură pentru credința catolicească și ce iaste credința catolicească – care aceastea toate învățându-le copi<i>i de mici, să poată cunoaște ce iaste frica lui Dumnezău" (*Bucvar*, 1756–1760, CRV 294 A BAR, f. 3^{v}–4^{r}; am marcat cu litere cursive adaosul din ediția a II-a). După cum se poate observa, în a doua ediție, cele două texte suplimentare sunt menționate explicit; în afara cazului în care în prima ediție predoslovia a conținut o omisiune reparată în cea de a doua ediție (lucru improbabil), considerăm că, într-adevăr, reeditarea *Bucvarului* a constat și într-o amplificare.

Un alt argument care s-ar putea aduce în sprijinul acestei opinii ne este oferit de numerotația caietelor. În ambele ediții, fiecare caiet conține în partea de jos a primelor coli o signatură compusă din slova-cifră corespunzătoare numărului caietului (tipărită cu un corp de literă mai mare) și din slova-cifră corespunzătoare numărului colii (tipărită cu un corp de literă mai mic). Exemplarul ediției a II-a este compus din 7 caiete a câte 4 coli (adică 8 file) fiecare, iar din ultimul caiet lipsește ultima filă, care cuprinde materia *Sinaxarului* pentru perioada 22–31 august. Exemplarul tipărit în 1755 începe numărătoarea caietelor, și totodată a filelor, cu prima pagină a materiei propriu-zise („Buchi, sau slove"), având în total 4 caiete. Aspectul curios este că ultimul caiet conține, potrivit signaturilor, dar și legăturii, doar 2 coli (4 file). Totuși, deși filele acestui caiet sunt conservate integral, textul nu se termină pe ultima pagină a caietului, ci continuă pe filele care s-au pierdut. Comparând cele două ediții, constatăm că lipsesc două pagini din textul comun (1 filă), după care în ediția a II-a începe *Paraclisul Maicii Domnului*. Aceasta înseamnă că, pentru a nu strica o coală mare, din care ar fi rămas 3 file albe (6 pagini) la finalul tipăriturii, la fiecare exemplar, tipografii au hotărât în schimb să folosească la finalul cărții o jumătate de coală (din care a rezultat caietul de 4 file) și încă un sfert de coală (rezultând un caiet de două file, din care, cel mai probabil, una albă). Acest al doilea argument dă încă o dată credit ideii că reeditarea care s-a făcut în anii 1756–1760 a constat și în adăugarea celor două texte menționate.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

Întrucât textului îi lipsește și începutul și sfârșitul, numărul filelor trebuie să fi fost mai mare, cuprinzând o copie integrală a acestei cărți populare. La data intrării în colecțiile Bibliotecii Academiei Române, este posibil ca aceste file să fi fost deja pierdute; oricum, în momentul legării cărții, ele lipseau deja, deoarece filele existente au fost lipite de corpul tipăriturii. Pe baza comparațiilor cu versiunile de care se apropie cel mai mult, estimăm că lipsesc aproximativ 4 file de la începutul textului și 4 file de la finalul lui. Astfel, textul conservat începe cu finalul interpretării celui de-al III-lea vis (*incipit*: „și bărbatu*l* bătrâ*n* va lua muiere tânără, și muiere bătrână va lua vonicu*l* tânăr") și se termină cu fraza introductivă a întrebării pe care i-o adresează Mamer împăratului pentru a afla al IX-lea vis (*desinit*: „Și ia*r* dzisă").

Filele pe care este copiat textul de față au aceleași dimensiuni ca ale tipăriturii, sunt nenumerotate și au un număr variabil de rânduri: 11 (f. [IV^{v}]), 12 (f. [II^{r}], [III^{v}], [IV^{r}]), 13 (f. [I^{v}], [II^{v}], [III^{r}]) și 14 (f. [I^{r}]). Scrisul este citeț, cu caractere cursive.

Cât despre caracterul versiunii de față, nu încape îndoială că avem de-a face cu o copie, și nu cu o traducere originală. Pe lângă data târzie la care este realizată (vezi, mai jos, secțiunea privind datarea versiunii), sunt prezente și două greșeli tipice de copist: la f. [I^{v}], copistul anonim repetă sintagma „într-aceie vreme", fără măcar a sesiza acest fapt și a corecta greșeala prin tăierea textului; pe de altă parte, la f. [III^{r}], după ce copiază fragmentul „ia*r* ei lege nu o vo*r* ține", ochii îi fug din nou asupra aceluiași loc copiat anterior și scrie „ce să vo*r* ține", diferența fiind că, de această dată, observă greșeala făcută și intervine tăind verbul *ține* și copiind corect verbul *prelesti*.

DATAREA VERSIUNII

În ce privește datarea tipăriturii, aceasta nu se poate stabili decât conjectural, termenul *a quo* constituindu-l anul tipăririi primei ediții, 1755, iar termenul *ad quem* fiind reprezentat de anul celei mai vechi dintre însemnările aflate pe filele finale, și anume 1762. Cum însă Iacob Putneanul a părăsit scaunul de mitropolit în anul 1760, iar această a doua ediție a fost probabil tipărită cât el era încă în funcție[36], intervalul propus de Gabriel Mihăilescu are toate șansele să corespundă realității.

Și mai conjecturală este datarea celor 4 file manuscrise. Filele respective au fost adăugate tipăriturii ulterior de proprietarul acesteia, dat fiind că hârtia este diferită[37]. Nu am reușit deocamdată să identificăm filigranul acestui tip de hârtie, așa că pentru o datare aproximativă ne-am adresat însemnărilor făcute de mâna aceluiași copist pe filele tipăriturii (vezi mai sus) pentru a compara scrisul și a

[36] Faptul că predoslovia este, cu excepția adaosului pe care l-am menționat mai sus (nota 35), neschimbată în cele două ediții este un argument puternic în acest sens.

[37] Singurul filigran găsit pe aceste file, care este și destul de șters, nu corespunde celui care se regăsește pe paginile tipăriturii.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

încerca o circumscriere temporală în linii mari a copierii *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*.

Cel mai important indiciu în acest sens a fost modul în care copistul face slova suprascrisă n. După cum se poate observa, în însemnările timpurii (fig. 1, 2 şi 3, din anii 1762, 1772, respectiv 1773), copistul necunoscut desenează o formă aproximativă a slovei n de care leagă apoi tilda suprascrisă slovei. În însemnările târzii (fig. 4 şi 5, din anii 1787, respectiv 1805), tilda dispare, rămânând doar slova suprascrisă. În paginile pe care se află textul *Celor douăsprezece vise* ne întâmpină numai a doua manieră de a desena slova n suprascrisă (vezi, spre exemplificare, cuvântul *când* de pe primul rând al f. [I^{v}] [fig. 6]; de altfel, modul în care este scris întregul cuvânt este identic cu cel din însemnarea de la f. 55^{v} [fig. 4], care datează din anul 1787, singura diferenţă constând în păstrarea vocalei *u* la finalul cuvântului, caz care ne întâmpină totuşi şi în cadrul textului nostru). Alte slove identic reproduse în însemnările târzii şi în textul *Celor douăsprezece vise* sunt: ç (însemnarea din 1787 [fig. 4] şi rândurile 8 şi 9 de pe f. [I^{v}] [fig. 6] sau ultimul rând de pe f. [III^{v}] [fig. 7]), w (însemnările din anii 1787 [fig. 4] şi 1805 [fig. 5] şi ultimul rând de pe f. [III^{v}] [fig. 7], în comparaţie cu aceeaşi slovă aşa cum apare în însemnările din anii 1762 [fig. 1], 1772 [fig. 2] şi 1773 [fig. 3]), c (însemnarea din anul 1805 [fig. 5] şi rândul 6 de pe f. [I^{v}] [fig. 6], în comparaţie cu aceeaşi slovă aşa cum apare în însemnarea din anul 1772 [fig. 2]).

Desigur, toate acestea ar putea fi doar manierisme grafice, fără o valoare probantă certă. Astfel, aceeaşi slovă d din însemnarea din anul 1772 (fig. 2) ne întâmpină o singură dată şi pe f. [III^{v}], rândul 11, în textul copiat (fig. 7), cu toate că în restul textului copistul trasează această slovă aşa cum o face în însemnările târzii. Pe de altă parte, acest fel de a desena slova d întâlnit preponderent în partea de text apare şi în însemnările timpurii, din anii 1773 şi 1762 (fig. 3, respectiv fig. 1).

Prin urmare, cu circumspecţia de rigoare, putem situa copierea acestei versiuni cu aproximaţie în ultimele două decenii ale sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea.

LOCALIZAREA VERSIUNII

Din nefericire, însemnările păstrate pe filele tipăriturii nu menţionează numele copistului sau localitatea în care s-a efectuat copierea textului. De aceea, în vederea localizării acestei versiuni, am reţinut o serie de particularităţi lingvistice. Astfel, pentru domeniul foneticii am notat următoarele trăsături:

- *ă* păstrat în *răsâpit* ([IV^{r}]);
- *ea* final > *e* (*ę*) în terminaţia de indicativ imperfect, persoana a 3-a singular, a verbelor *rode* ([I^{r}]), *dzăce* ([II^{r}]), *tăce* ([II^{v}]), *ave* ([III^{r}]), *păşte* ([III^{v}]) şi la substantivele *căţe* ([II^{r}]), *muiere* (art. [I^{r}], [I^{v}]), *vreme* (art. [I^{v}], [II^{r}], [III^{r}], [III^{v}], [IV^{v}]), *minte* (art. [II^{v}]), *lege* (art. [III^{r}]), *lume* (art. [IV^{r}]); tot aici

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

putem include și exemplele cu *ia* final > *ię*, *ie* (atât sub accent, cât și neaccentuat) în terminația de indicativ imperfect, persoana a 3-a singular, a verbului *grăie* ([III^{v}]), în forma articulată a substantivului *voie* ([III^{r}]) și în forma demonstrativelor *aceie* (fem. sg. [I^{r}], [I^{v}], [III^{v}]) și *aceie* (masc. pl. [II^{v}]);

- *e* medial aton > *i* în *vini* ([I^{v}], [III^{r}], [IV^{v}]), *ficiori* ([II^{r}]); cf. *veni* ([II^{r}], [III^{v}]), *feciori* ([I^{r}], [II^{r}]), dar și *capete* ([III^{r}]), *sufletele* ([IV^{v}]);
- *e* final > *i* în formele de singular *mii* ([I^{v}]), *rușini* ([II^{v}]), *vremi* ([III^{v}]), *legi* ([III^{r}]), în prepoziția *di* ([II^{r}]) și în forma de plural *pietri* ([IV^{v}]); cf. însă *rușine* ([I^{v}], [IV^{r}]), *vreme* ([I^{r}], [I^{v}]), *de* ([III^{v}], [IV^{v}]), dar și alte forme de singular în *e*: *pace* ([II^{v}]), *plângere* ([IV^{v}]) sau alte forme de plural în *e*: *scumpe* ([IV^{v}]), care apare chiar în sintagma *pietri scumpe*;
- *e* > *ă* în *Dumnădzău* ([IV^{r}]);
- sincopa vocalei *e(i)* în *dreptu* ([III^{r}]);
- *u* păstrat în *preuți* ([II^{v}]; [III^{r}]);
- *r* moale în *mărgăritariu* ([IV^{r}]);
- prezența africatei *ğ* în *giudecători* ([III^{v}]), *giudeca* ([III^{v}], [IV^{r}], [IV^{v}]);
- prezența africatei *dz* în *dzisă* ([I^{r}], [I^{v}], [II^{r}], [II^{v}], [III^{r}], [III^{v}], [IV^{r}], [IV^{v}]), *vădzuși* ([I^{r}], [II^{r}], [II^{v}], [III^{r}], [IV^{r}]), *vădzuiu* ([I^{r}], [II^{r}], [II^{v}], [III^{r}], [IV^{r}], [IV^{v}]), *dzăce* ([II^{r}]), *dzice* ([II^{r}]), *grumadzi* ([II^{v}]), *a<r>dzând* ([IV^{v}]);
- *s* dur în pronumele reflexiv *să* ([I^{r}], [I^{v}], [II^{r}], [III^{r}]), *dzisă* ([I^{r}], [I^{v}], [II^{r}], [II^{v}], [III^{r}], [III^{v}], [IV^{r}], [IV^{r}][38]), *răsâpit* ([IV^{r}]); cf. însă *se* [I^{r}], [IV^{v}], dar și *veselie* ([IV^{v}]);
- *ț* moale în *alții* ([I^{r}]), *cățe* ([II^{r}]), *căței* ([II^{r}]), *bogăție* ([III^{r}], [IV^{v}]), *puțini* ([IV^{r}]) *puțină* ([IV^{v}]), *bătrânețele* ([II^{v}]), *pricepeți* ([II^{v}]), *mulți* ([II^{v}], [IV^{r}]), *toți* ([IV^{v}]), *pricepuți* ([IV^{v}]), *bogați* ([IV^{v}]), *frăține* ([I^{v}]); tot cu *ț* moale am interpretat și puținele exemple în care cuvintele terminate în *-ți* au fost scrise cu c suprascris: *tăceți* ([II^{r}]), *știți* ([II^{r}]), *grăiți* ([II^{r}]), *ce-ți* ([II^{v}]), *întinați* ([II^{v}]);
- *ș* moale în *rușine* ([I^{v}], [II^{r}], [IV^{r}]), *înșela* ([IV^{v}]), *vădzuși* ([I^{r}], [II^{r}], [II^{v}], [II^{v}], [III^{r}], [IV^{r}])[39], *și* ([I^{r}], [I^{v}], [II^{r}], [II^{v}], [III^{r}], [III^{v}], [IV^{r}], [IV^{v}]); am interpretat tot cu *ș* moale și exemplele în care *ș* final este suprascris: *și-și* ([I^{r}]), *își* ([III^{r}]), *de-și* ([IV^{v}]) sau în care *și* este scris *ș* (þ) ([I^{r}], [I^{v}], [II^{v}]), caz în care am emendat grafia prin adăugarea unui *i* între croșete;
- *dz* moale în *dzisă* ([I^{r}], [I^{v}], [II^{r}], [II^{v}], [III^{r}], [III^{v}], [IV^{r}], [IV^{v}]), *dzice* ([II^{r}]), *grumadzi* ([II^{v}]); cf. însă *Dumnădzău* ([IV^{r}]);

[38] Cu excepția unui singur exemplu, cel de pe f. [IV^{r}], 8, în restul cazurilor acest cuvânt este scris qi§, deci, dat fiind că există și cuvinte în care *s* are caracter moale, ar putea acoperi și o pronunție de tipul *dzise*.

[39] Am interpretat tot cu *ș* moale singurul exemplu scris vßq¶^{þ} ([III^{r}], 11); de altfel, în alte două locuri, copistul scrie vßq¶^{þi} ([II^{r}], 3; [II^{v}], 10).

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

- *t* dur în *nestânsu* ([III^{r}], [III^{v}]);
- labiale moi în prepoziția *pe* ([II^{r}]).

Am mai notat tot la capitolul foneticii păstrarea intactă a labialei *f* și forme hipercorecte ca *mel* ([I^{r}]) și *zbera* ([I^{r}]), ceea ce dovedește că în graiul acestui copist palatalizarea labialelor avea curs, însă conștiința acestui fapt îl face să evite elementul palatal atunci când transcrie textul chiar și în cuvintele unde *i*-ul trebuia notat. Tot o formă hipercorectă ar putea fi interpretată și redarea adjectivului pronominal posesiv *săi* prin *sei* ([II^{r}]; cf. *săi* [II^{v}]); dar aceasta ar putea fi explicată și printr-o simplă eroare a copistului.

În dreptul morfologiei reținem următoarele fenomene:

- forme specifice ale numeralului ordinal: *al 4 (vis)* ([I^{r}]), *a 7 (fată)* ([I^{v}]), *al cince (vis)* ([II^{r}]), *al 6 (vis)* ([II^{v}]), *a 7 (vis)* ([III^{r}]), *a 8 (vis)* ([IV^{r}]), cu formantul *al* variabil (cf. însă exemplele în care acesta este invariabil) și fără terminația *-le(a)*;
- prepoziția *cătră* ([I^{r}], [II^{v}]);
- pluralul *grumadzi* ([II^{v}]).

În ce privește lexicul, am înregistrat termeni ca *vonic* „flăcău” ([I^{r}]), *destoinec* „vrednic” ([IV^{r}]), *domn* „domnitor” ([IV^{r}]), *a se îndrăgi* „a se iubi (cu cineva)” ([I^{r}]), *întinați* „cufundați în tină” ([II^{v}]), *a prelesti* „a amăgi, a înșela” ([III^{r}]), *a votri* „a face pe cineva să se prostitueze” sau „a aranja o căsătorie” ([I^{v}]), dar și forme ca *sor* ([I^{v}]) și *frăține* ([I^{v}]).

O parte dintre trăsăturile de mai sus pot fi întâlnite și în însemnările pe care același copist le face pe filele tipăriturii: forma de nominativ *Marie* (50^{r}, 50^{v}, 51^{v}), *e* final > *i* în *să să știi* (50^{r}, 50^{v}, 52^{r}, 54^{v}, 55^{v}) și *dzili* (54^{v}), africata *ğ* în *gioi* (51^{v}), africata *dz* în *dzili* (54^{v}), caracterul dur al lui *s* în *să* „se” (50^{r}, 50^{v}, 52^{r}, 55^{v}) și caracterul moale al labialei *p* în prepoziția *pe* (50^{r}). Există în însemnări și trăsături care nu au fost înregistrate în textul copiat la finalul tipăriturii. Astfel, forma *au* a auxiliarului de indicativ perfect compus, persoana a 3-a singular (50^{v}, 52^{r}, 54^{v})[40], alternează cu varianta *o* (51^{v}, 55^{v}) și, spre deosebire de forma specifică a numeralelor ordinale din text, întâlnim și un exemplu de numeral ordinal construit cu formantul *-le – 30-le* (51^{v}). De asemenea, în domeniul lexicului, mai putem adăuga doi termeni întâlniți în însemnările copistului, cum ar fi: *nene* „tată” (54^{v}) și *bade* „frate mai mare” (55^{v}).

Privind în ansamblu toate particularitățile de limbă enumerate mai sus, ele se pot explica numai prin raportare la graiurile moldovenești, mai precis la cele din zona de nord a Moldovei: *ă* păstrat în *răsâpi*[41], *ea* final > *e* (*ę*) în *cățe*, *rode*, *dzăce* etc.[42], *e* medial aton > *i* în *vini* și *ficiori*[43], *e* final > *i* în formele de singular ale

[40] Aceasta se întâlnește și într-un singur exemplu din text: *v-au trecut mintea* ([II^{r}]).

[41] Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 100 (de aici înainte va fi citată cu sigla Gheție, BD).

[42] *Ibidem*, p. 119–120.

[43] *Ibidem*, p. 105–107.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

substantivelor *mii*, *rușini*, *vremi* și *legi*, în prepoziția *di*, în formele de plural ale substantivelor *pietri* și *dzili* și în terminația de conjunctiv prezent a verbului *a ști* (*să să știi*)[44], sincopa vocalei *e(i)* în *dreptu*[45], *u* păstrat în *preuți*[46], *r* moale în *mărgăritariu*[47], prezența africatei *ğ* în *giudecători*, *giudeca*, *gioi*[48] și a africatei *dz* în *dzisă*, *vădzuși*, *vădzuiu*, *dzăce*, *dzice*, *grumadzi*, *a<r>dzând*, *dzili*[49], caracterul moale al fricativei *ș* în *rușine*, *vădzuși*, *și*[50], caracterul dur al dentalei *t* în *nestânsu*[51], caracterul moale al labialei *p* în *pe*[52] și auxiliarul de indicativ perfect compus *o* întâlnit în însemnările copistului[53].

Trăsături moldovenești întâlnim și în ce privește lexicul. Astfel, conform *Dicționarului limbii române*[54], forma *vonic*, cu *i* sincopat în urma unei disimilări totale înaintea *i*-ului din silaba următoare[55], apare preponderent în literatura românească veche în texte nordice – moldovenești și ardelenești (*Cuvânt pentru curăție*, *Moldova, [1618–1619][56], *Codicele Todorescu*) sau aparținând unor autori moldoveni și ardeleni: Dosoftei, Varlaam, Gh. Șincai, D. Cantemir –, iar în zilele noastre a fost consemnată în Hunedoara[57], într-o evidentă restrângere a ariei. De asemenea, verbul *a se îndrăgi*, cu sensul de „a se iubi (cu cineva)”, apare tot la autori moldoveni (Dosoftei, V. Alecsandri, G. Coșbuc) și în colecția de texte populare publicată de I. C. Sbiera în 1886[58], iar astăzi apare în trei puncte izolate, unul în j. Vaslui și două în Banat[59]. Mai reținem ca termeni cu circulație preponderent nordică pe *nene* „tată”

[44] *Ibidem*, p. 109–110; S. Pușcariu, *Limba română*. Vol. II: *Rostirea*, București, 1959, h. 21.
[45] Gheție, BD, p. 110–111.
[46] *Ibidem*, p. 116–117.
[47] *Ibidem*, p. 154–155.
[48] *Ibidem*, p. 149; Pușcariu, *Limba română*, II, h. 8, 38.
[49] Gheție, BD, p. 146–147; Pușcariu, *Limba română*, II, h. 38, 39, 40.
[50] Gheție, BD, p. 140–141; deși astăzi aria de pronunție moale a fricativei *ș* nu mai cuprinde și Moldova, durificarea a pornit din sudul teritoriului dacoromân, extinzându-se treptat spre nord (*loc. cit.*), ceea ce înseamnă că în sec. al XVIII-lea exista cel mult o oscilație între pronunțarea dură și moale a acestei consoane.
[51] *Ibidem*, p. 134.
[52] *Ibidem*, p. 128–129.
[53] *Ibidem*, p. 170–171.
[54] DLR, s.v. *voinic*.
[55] Pușcariu, *Limba română*, II, p. 111.
[56] Pentru datare și localizare, vezi Al. Mareș (coord.), *Crestomația limbii române vechi.* Vol. I *(1521–1639)*, alcătuit de Emanuela Buză, Magdalena Georgescu, Al. Mareș și Florentina Zgraon, București, 1994, p. 167; cf. și ed. a II-a: Al. Mareș (coord.), *Crestomația limbii române vechi.* Vol. I *(1521–1639)*, alcătuit de Emanuela Buză, Magdalena Georgescu, Al. Mareș și Florentina Zgraon, ed. a II-a revăzută și adăugită de Liliana Agache, Al. Mareș, C. Sava, Maria Stanciu-Istrate și Emanuela Timotin, Al. Mareș (coord.), București, 2016, p. 179.
[57] Cf. DLR, s.v. *voinic*.
[58] DA, s.v. *îndrăgi*.
[59] *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj. Partea I (ALR I) de S. Pop, vol. II, Sibiu–Leipzig, 1942 [de aici înainte va fi citat cu sigla ALR I/II], h. 249; *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj. Partea I (ALRM I) de S. Pop, vol. II, Sibiu–Leipzig, 1942 [de aici înainte va fi citat cu sigla ALRM I/II], h. 340.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

şi *bade* „frate mai mare”[60]. Tot spre aria moldovenească ne îndreaptă şi prezenţa, în visul al VI-lea, a termenului *întinaţi*, specific versiunilor moldoveneşti ale redacţiei A (Pa[61], M, B şi A), care a înlocuit sintagma *în tină*, prezentă în versiunile care au circulat în spaţiul transilvan (S, P, I, G şi P-C)[62]. Această particularitate a versiunilor moldoveneşti nu poate fi pusă pe seama specificului dialectal al ariei moldoveneşti, fiindcă termenul *tină* a circulat atât în Transilvania, cât şi în Moldova[63], însă are meritul de a circumscrie versiunea Bu ariei dialectale în care se întâlnesc toate versiunile familiei A care conţin această înlocuire. Şi forma *frăţine*, deşi nu ne îndreaptă exclusiv spre graiurile nordice, a avut o circulaţie intensă în nordul Dacoromaniei: în trecut apare în texte de pe întreg teritoriul dacoromân, dar sunt frecvente atestările din zona nordică[64], în timp ce astăzi aria lui de răspândire este limitată la nordul Moldovei şi vestul Olteniei[65].

Cel mai clar indiciu al unei apartenenţe nord-moldoveneşti a copistului este însă forma *Dumnădzău*, cu *e* > *ă* după nazala *n*. Acest fenomen al închiderii lui *e* în această poziţie a fost notat în zilele noastre doar în nordul Moldovei şi într-un punct din estul Transilvaniei, în apropierea ariei nord-moldoveneşti[66]. Or, în această arie, fenomenul este vechi, având atestări încă din sec. al XVI-lea[67].

O serie de trăsături nu sunt însă specifice ariei nord-moldoveneşti şi se datorează probabil influenţei exercitate de norma literară muntenească[68]: *e* medial aton nu se închide la *i* în toate cuvintele (*capete*, *sufletele*, *veni*, *feciori*), *e* final de asemenea nu se închide la *i* în toate cuvintele (*pace*, *plângere*, *scumpe*, *ruşine*, *vreme*, *de*), iar labiala *f* este păstrată intactă (*fiindu*, *fi*, *fiii*). Tot în rândul trăsăturilor normei literare muntenești adoptate în largă măsură în Moldova se numără caracterul moale al consoanelor *s*, *dz* şi *ţ* în cuvinte ca *veselie*, *se*, *dzisă*, *dzice*, *grumadzi*, *alţii*, *căţe*, *căţei*, *bogăţie* etc.[69] Bineînţeles, fiind norme străine de graiul copistului, apar şi variaţii (*Dumnădzău*), cele mai multe în dreptul fricativei *s*, unde par să predomine exemplele în care această consoană are caracter dur (*să* „se”, *dzisă*, *răsâpit*).

[60] Termenul de adresare *bade* pentru fratele mai mare se regăseşte astăzi în aria nordică (cea mai mare parte a Transilvaniei, Basarabia şi puncte izolate din Moldova). Chiar dacă *nene* cu sensul de tată sau tată vitreg are o circulaţie foarte restrânsă, se întâlneşte totuşi în aceeaşi arie dialectală, chiar în aceleaşi localităţi (ALR I/II, h. 152 şi 153; ALRM I/II, h. 212 şi 214).

[61] Am inclus aici şi versiunea Pa, care, deşi este copiată în Muntenia, a avut la bază un izvod moldovenesc (Mareş, CPP, p. 48, 63).

[62] Vezi *ibidem*, p. 236.

[63] DLR, s.v. *tină*.

[64] DA, s.v. *frate*.

[65] *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj. Partea II (ALRM II), de E. Petrovici, vol. I, Sibiu–Leipzig, 1940, h. 185.

[66] ALR I, mat. necart. chest. nr. 575, *apud* Gheţie, BD, p. 103.

[67] Gheţie, BD, p. 103.

[68] *Ibidem*, p. 425–428.

[69] *Ibidem*, p. 137–139.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

LOCUL ACESTEI VERSIUNI ÎN CADRUL FILIAȚIEI MANUSCRISELOR

Versiunea Bu face parte din redacția românească A. Întrucât nu avem la dispoziție începutul și finalul textului, iar în porțiunea de text disponibilă nu este menționat numele împăratului (în funcție de care au și fost împărțite manuscrisele românești în cele trei redacții) ori numele cetății peste care domnea el[70], reținem, pentru încadrarea acestei versiuni în redacția A, următoarele aspecte:

a) Manuscrisele Bu și A (care aparține redacției A) sunt singurele care conservă o prelucrare deosebită a textului în enunțul celui de-al IV-lea vis: „Vădzuiu o oaie bătrână unde rode fân, iar melul zbera dintr-însa” (Bu, [I^{r}]); „Văzui o oaie bătrână unde rode tare fân, iară mielul zbera dintr-însa” (A, 177^{v}); celelalte versiuni, aparținând tuturor celor trei redacții, conservă varianta prezentă și în arhetipul traducerii, în care animalele sunt o iapă și un mânz.
b) În cadrul aceluiași vis, redacția A este caracterizată de absența „vulturului” care rupe iarbă cu scopul de a hrăni iapa[71].
c) În visul al VI-lea, manuscrisele redacției B menționează faptul că preoții care erau înfundați în noroi până la „grumadzi” cântau „cântece mari (și frumoase)”, adaos care lipsește din restul manuscriselor, inclusiv Bu[72].
d) Visul al VII-lea constă într-un cal cu două capete, unul înainte, altul înapoi. În funcție de versiune, fie cu unul din capete (cel de dinainte, în majoritatea versiunilor) păștea, iar cu celălalt bea apă sau grăia (redacția A), fie păștea cu amândouă capetele (redacțiile B și C)[73]. În Bu, calul grăiește cu capul dinapoi.
e) Interpretări ale viselor al VI-lea și al VII-lea pe care versiunea Bu le are în comun cu redacția A, diferind în același timp de cele din redacțiile B și C[74].

Desigur, diferențe față de celelalte două redacții sunt și în restul textului, dar considerăm că am prezentat suficiente argumente pentru a încadra versiunea Bu în cadrul redacției A. De altfel, mai jos vor fi discutate o seamă de trăsături comune cu diverse manuscrise aparținând redacției A care nu vor face decât să întărească încadrarea pe care am stabilit-o aici.

Filiația manuscriselor din această redacție a fost stabilită în detaliu în studiul monografic realizat de Alexandru Mareș[75] și a fost apoi modificată, pentru a include

[70] În redacția românească A, numele cetății este *Varihon* (P, P-C, M; cf. formele corupte *Va<r>ihon* [G] și *Va<ri>hin* [Pa] și varianta *Ierihon* din A și I, rezultatul unei contaminări cu o versiune aparținând redacției B), pe când în redacțiile B și C este *Ierihon* (mai puțin în manuscrisul D_2, care prezintă aici o contaminare cu redacția A) (Mareș, CPP, p. 69, 109, 127).

[71] *Ibidem*, p. 69, 235.

[72] *Ibidem*, p. 236–237.

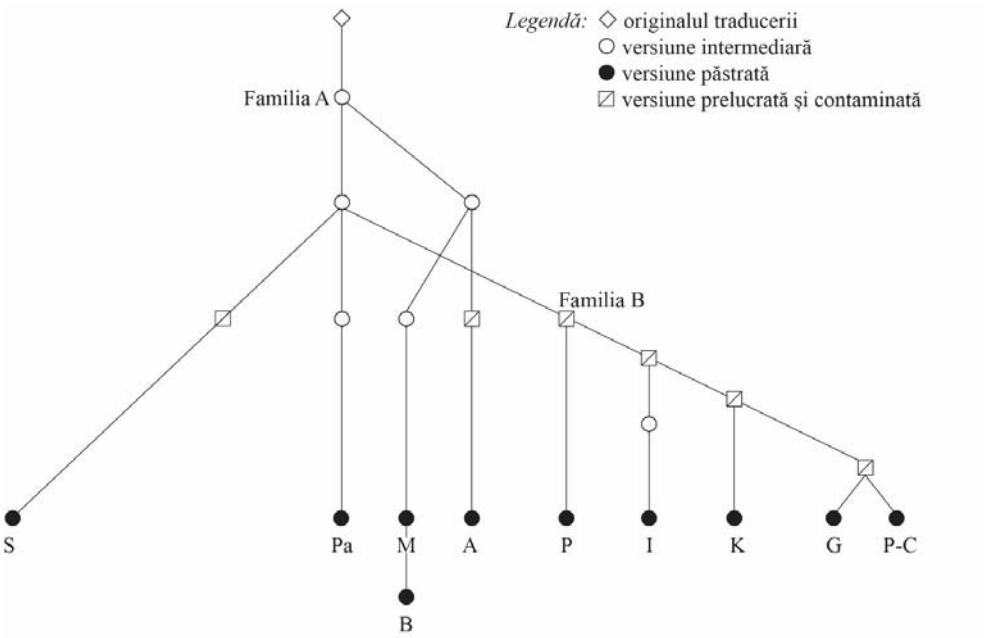
[73] *Ibidem*, p. 70, 237.

[74] Pentru interpretările celor două vise în versiunea Bu, vezi, mai jos, textul, f. [III^{r}]–[IV^{r}]; pentru textul redacțiilor B și C, vezi Mareș, CPP, p. 205, 211–212.

[75] *Ibidem*, p. 78–95.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

și manuscrisul aflat în colecția bisericii ortodoxe române din Körösszakal-Săcal (Ungaria), în studiul dedicat acestuia din urmă[76]. Deoarece, prin clarificările aduse de al doilea studiu, stema de filiație a manuscriselor a suferit modificări minore în privința familiei B a redacției A, redăm mai jos o stemă integrală, care cuprinde informațiile reunite din studiile citate mai sus:

În cele ce urmează, vom încerca să încadrăm versiunea nou-descoperită în această stemă.

În primul rând, textul versiunii Bu aparține fără îndoială familiei A. Alexandru Mareș stabilește trei diferențe majore între cele două familii[77], însă din cauză că textul nostru este fragmentar, cuprinzând integral doar materia viselor al IV-lea – al VIII-lea, nu putem folosi ca test decât una dintre aceste diferențe. Astfel, în visul al VII-lea, împăratul vede un cal cu două capete, iar în versiunea Bu, aidoma celorlalte manuscrise aparținând familiei A, cu capul dinainte calul paște, iar cu cel dinapoi grăiește, spre deosebire de familia B, în ale cărei manuscrise calul bea apă cu capul dinapoi.

Însă nu doar această diferență majoră include acest manuscris în familia A, ci și alte pasaje în care Bu are elemente în comun cu versiunile acestei familii, în special cu versiunile S și Pa. Astfel, în comentariul la al IV-lea vis, există un pasaj care aparține arhetipului, păstrat corect în două versiuni ale familiei B: „Și nice o

[76] Mareș, ***Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*** *(versiunea Körösszakal-Săcal)*, p. 146–151.

[77] Mareș, CPP, p. 79.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

fată de 7 ai nu să va afla curată" (P, 198^{v}); „Nice de şapte ani nu ştiu: afla-se-va fată curată au ba?" (I, 215), dar alterat în două versiuni ale familiei A, la care se adaugă acum şi versiunea Bu: „Şi nici a şapte fată nu să va afla curată" (S, 22); „Şi din şapte fete nu va fi neceuna curată" (Pa, 128^{v}); „Şi nici a 7<-a> fată nu să va afla curată" (Bu, [I^{v}]–[II^{r}]).

De asemenea, în interpretarea pe care Mamer o dă visului al VII-lea, există un pasaj comun doar versiunilor familiei A, omis din manuscrisele aparţinând familiei B: „Şi nu vor căuta de suflet, iar sufletu<l> va merge în focul nestânsu" (Bu, [III^{v}]); „Şi nu vor căuta de suflet şi sufletele îş vor piiarde în focul nestâns în veci" (M, 43^{v}); „Nu-ş vor căuta de suflet nimică, ci va căuta mitei, şi sufletul va mergi în foc de vec" (S, 24); „Şi nu vor căuta de suflet, ci vor căuta spre mită şi sufletul va merge în munca veacului" (Pa, 129^{r}). După cum se poate observa, varianta din Bu reprezintă o prelucrare a celei din S (se omite referirea la mită, iar sintagma „foc de vec" [S] este înlocuită cu echivalentul „foc nestâns"), în versiunea M prelucrarea fiind şi mai amplă, dar având la bază probabil o variantă ca cea din Bu.

Cele mai multe asemănări se constată între Bu şi versiunile S şi Pa, existând însă situaţii când textul din Bu este identic cu cel din S, în opoziţie cu Pa, iar alte situaţii când, dimpotrivă, se apropie de versiunea Pa, opunându-se celei din S. Astfel, modul în care este introdus fiecare vis este comun versiunilor menţionate, la care se adaugă şi versiunea P, din familia B (am marcat cu paranteze elementele care apar doar în dreptul anumitor vise): „Şi (iar) dzisă Mamer (cătră împăratul): «Al 6<-le> vis cum<u>-l vădzuşi?»" (Bu, [II^{v}]); „Iar zise Mamer cătră împăratul: «Al 6-le vis cum l-ai văzut?»" (S, 23; cf. însă şi folosirea perfectului simplu *văzuş* [p. 24, 25]); „Şi iar zise Mamer: «Al şaselea vis cum văzuş?»" (Pa, 129^{r}); „Iară zise Mamer: «Cum ai văzut?»" (P, 199^{r}). Celelalte versiuni diferă fie prin verbul folosit în întrebare, fie prin modul de adresare către împărat, fie prin înlocuirea numelui propriu Mamer prin termenul „filosof": „Al cincele vis cum l-ai visat, împărate?" (M, 42^{v}; din această versiune lipseşte formula introductivă a întrebării, verbul folosit alternează [*a visa* şi *a vedea*], iar întrebarea conţine termenul de adresare *împărate*); „(Şi) iară zisă Mamer: «Al cincile vis cum l-ai visat, preputernice?»" (A, 177^{v}); „Iară zisă filosoful: «(Dară) al 5-le vis cu<m> l-ai văzut?»" (P-C, 100^{r}; G conţine o formulare aproape identică)[78].

În ce priveşte formula introductivă a răspunsului împăratului, Bu se grupează cu aceleaşi versiuni[79], având o formulă asemănătoare cu aceasta: „Împăratul dzisă: «Vădzuiu»" (Bu, [I^{r}] etc.). Celelalte manuscrise ale familiei A (M, B şi A) menţionează numele împăratului: „Iară Sahance împărat zisă: «Văzui»" (A, 177^{v} etc.; M, 43^{v} etc.; B, 44^{v} etc.).

[78] Pentru realizarea acestor comparaţii, nu am avut la dispoziţie textul integral al versiunilor I şi K. În cazul acestor manuscrise ne vom limita să discutăm doar exemplele pe care le-am putut extrage din Mareş, CPP, şi Mareş, ***Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*** *(versiunea Körösszakal-Săcal)*. Vom omite de asemenea din comparaţie versiunea B, care este o copie fidelă a versiunii M.

[79] De data aceasta, şi manuscrisele P-C şi G prezintă un text identic.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

Tot versiunile Bu, S și Pa (alături de P) sunt singurele care, în interpretarea celui de-al III-lea vis menționează și bărbați în contextul imoralității care va predomina la sfârșitul lumii: „Și într-aceie vreme nu să va afla muiere curată *numai cu bărbatul ei*, nici fată curată" (Bu, [I^{r}]); „Și într-aceie vreme nu să va afla nicio muiere curată și *niciun bărbat curat* și nicio fată curată" (S, 21); „Și într-aceea vreme nu să va afla muiere curată *cu bărbat*, nici fată curată" (Pa, 128^{v}); „Întru aceaea vreame nu se va afla niceo muiare curată, de să fie *numai cu bărbatul ei vinovată*, nice fată curată" (P, 197^{v}–198^{r}). După cum se poate observa, versiunea P conține un adaos, în timp ce versiunea S prezintă probabil un text corupt, textul din Bu fiind însă identic cu cel din Pa.

Un alt pasaj în care Bu și Pa prezintă o formulare identică, spre deosebire de S, este tot în interpretarea visului al III-lea: „Și muiere bătrână va lua vonicul tânăr. Și muiere fiindu bătrână se va îndrăgi cu alții și-ș vor lăsa feciori<i>" (Bu, [I^{r}]); „Și muierile bătrâne vor lua voinici tineri. Și muierea bătrână să va iubi cu altul și-ș va lăsa feciorii[80]" (Pa, 128^{v}). În celelalte manuscrise nu se repetă ideea de femeie bătrână, iar în locul substantivului *vo(i)nic(i)* sunt preferate alte substantive: „Și muierile bătrâne vor luoa juni tiniri și vor iubi alții și-ș vor lă<sa> feciorii" (S, 21); „Și muieri bătrâne îș vor lăsa feciorii și vor fugi cu altul tânăr" (M, 42^{r}); „Și muierile cele bătrâne vor înșăla holtei de le vor lua" (A, 177^{v}); „Și muiarea bătrână va lua bărbat tinăr și aceaea muiare încă nu-i va sosi acela, ce să va iubi cu altul și-ș va lăsa ficiorii și va fugi cu altul" (P, 197^{v}); „Și muierile bătrâne să vor mărita după cei tineri" (P-C, 100^{r}; G, 236). O contaminare cu varianta din manuscrisele Bu și Pa prezintă două manuscrise din familia B – I și K: „vor mearge după voinici tineri" (I); „să vor mărita după voinici tineri" (K)[81].

În interpretarea visului al IV-lea, pasajul discutat mai sus („Și nici a 7<-a> fată nu să va afla curată", Bu, [I^{v}]–[II^{r}]), deși conține o idee regăsită doar în cele trei manuscrise în discuție, prezintă o formulare identică în Bu și S, în timp ce varianta din Pa este ușor prelucrată.

Un alt pasaj care merită discutat face parte din interpretarea visului al V-lea: „Când va veni vreme de apoi, părintele va învăța pe ficiori<i> sei și-i va certa, iar feciorii nu-l vor asculta, ce vor dzice părinților: «Tăceți, că nu știți ce grăiți, că *v-au trecut minte voastră cu bătrânețele* și nu vă pricepeți ce-ți grăi voi»" (Bu, [II^{r}]–[II^{v}]); „Cându va veni vreame de apoi, atunce părintele-și va cirta feciorul și-l va <învăța> bine, iar feciorul nu-l va asculta, ci va zice tătâni-său și mâni-sa: «Tăceți, voi, că nu știți nimic ci grăiț, că *v-au tricut minte cu bătrânețile* și nu vă pricepiț ci grăiț»" (S, 23); „Când va fi la vremea de apoi, părintele va învăța feciorul și-l va certa. Feciorul nu-l va asculta, ce va zice părinților: «Tăceți, voi, ce grăiți, că *ați trecut de bătrânețe*

[80] Transcris *fecioria* în Mareș, CPP, p. 195, care trimite în notă la comparația cu celelalte manuscrise ale familiei, care conțin cu toatele substantivul *feciorii*. În opinia noastră, și în manuscrisul Pa este scris tot *feciorii*.

[81] Cf., pentru ambele exemple, Mareș, ***Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer (versiunea Körösszakal-Săcal)***, p. 148.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

de nu ştiţi ce grăiţi»” (Pa, 128^{v}–129^{r}). În mod cert, versiunile din Bu şi Pa sunt mai apropiate ca formulare (verbele *a certa* şi *a învăţa* sunt aşezate în aceeaşi ordine în Bu şi Pa, în opoziţie cu S, şi atât Bu, cât şi Pa aleg pluralul *părinţi* în locul sintagmei *tătâni-său şi mâni-sa*), însă, pe de altă parte, textul din Pa este alterat acolo unde sunt reproduse vorbele fiilor, în timp ce Bu are text comun cu S. În acelaşi context, M prezintă o variantă rezultată din contaminarea versiunii de mai sus cu versiunea P: „Când va veni vreme de apoi, atuncea îş va certa părintele pe feciori şi-i va învăţa. Feciorii nu vor asculta pre părinţi şi vor zice: «Tăceţ voi, că nu ştiţi ce grăiţi! Că *v-aţi ieşit din minte* şi *v-au trecut mintea în bătrâneţă* şi nu vă pricepeţ ce grăiţi» (M, 42^{v}–43^{r}); „Când va veni vreamea de-apoi, atunci va certa părintele ficiorul să-l înveaţe, iară ficiorul va zice tătâni-său şi mâni-sa: «Tăceţ că nu ştiţ ce grăiţi, că *v-aţ ieşit din minte cu bătrâneaţele* voastre, ce nu <şti>ţ ce grăiţ, nice vă precepeţ nimică»” (P, 198^{v}–199^{r}). Versiunea A pare să conserve tot un astfel de text contaminat: „La vreme de apoi, părinţii îş vor învăţa pe ficiorii săi la lucrure bune să facă, iară pentru lucruri răle îi vor cerceta cu cuvântul ca să nu facă rău şi să nu grăiască rău şi minciună, iar ficiorii lor le vor zice: «Ta<ce>*ţ*, nu mai grăi<ţi>, că nu ştiţi, *aţ îmbătrânit şi v-aţ ieşit din minte* şi nu ştiţ ce mai grăiţ, numai cât vă bateţ gura în zădar şi nu cunoaşteţ, nice precepeţ cumu-i bine»” (A, 177^{v}–178^{r}).

În expunerea visului al VI-lea, Bu merge în schimb cu Pa (şi cu M), în timp ce S, alături de manuscrisele familiei B, conservă varianta din arhetip. Astfel, preoţii văzuţi în vis se află „în tină” (S şi familia B) până la grumazi sau „întinaţi” (Bu, Pa, M, A „forte tare întinaţi”) până la grumazi. În interpretarea aceluiaşi vis, Bu, S, Pa şi M conţin adaosul, inexistent în versiunile aparţinând familiei B, conform căruia preoţii vor fi înşelaţi de diavol: „să vor prelesti după învăţătura şi voie dracului” (Bu, [II^{v}]–[III^{r}]); „i vor prilăsti dracul” (S, 24); „să vor prilăsti dracului” (Pa, 129^{r}); „să vor prilesti în partea dracului” (M, 43^{r}).

Şi în cazul visului al VII-lea, formularea din versiunea Bu este mai apropiată de cea din Pa (şi din M) decât de cea din S, specificându-se capul anume cu care calul cu două capete face cele două acţiuni: cu capul dinainte paşte, cu cel dinapoi grăieşte (Bu, [III^{v}]; Pa, 129^{r}; M, 43^{v}); în S se foloseşte doar perechea unul-altul (S, 24).

În schimb, în interpretarea aceluiaşi vis, Bu prezintă text comun cu S, în opoziţie cu Pa; versiunea din M conţine o uşoară alterare a textului: „boierii cei giudecători vor giudeca strâmbu pentru mita” (Bu, [III^{v}]); „boiarii ci sântu judicători vor judeca strâmbu dirptu mita” (S, 24); dar „judecătorii vor judeca strâmb drept mita” (Pa, 129^{r}); cf. „boiarii şi giudeţii vor giudeca strâmbu pentru mita” (M, 43^{v}). De asemenea, un alt fragment din acelaşi pasaj (discutat mai sus [p. 356]) pare să indice o prelucrare în Bu a versiunii conservate în S: „sufletu<l> va merge în focul nestânsu” (Bu, [III^{v}]); „sufletul va mergi în foc de vec” (S, 24). De asemenea, menţiunea că domnii vor fi cei care vor judeca strâmb este comună versiunilor Bu, S, Pa şi P, în celelalte versiuni judecata nedreaptă fiind atribuită feţelor bisericeşti.

Sunt însă şi pasaje unde versiunea Bu prezintă asemănări cu versiunea M, în opoziţie cu S şi Pa. De exemplu, în interpretarea visului al VI-lea, sintagma amplificată

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

„foc nestins” apare doar în aceste două manuscrise ale familiei A, dar apare surprinzător în manuscrisele P-C şi G ale familiei B. Am amintit mai sus (p. 356) de asemenea prelucrarea în M, pe baza unei versiuni ca cea din Bu, a unui fragment din interpretarea visului al VII-lea. În câteva locuri, M însă pare să prezinte şi contaminări cu versiunea păstrată în P. Astfel, în interpretarea visului al III-lea, detaliul că femeile bătrâne „vor fugi” cu bărbaţi mai tineri apare doar în aceste două manuscrise. De asemenea, finalul explicaţiei date visului al VII-lea apare doar în aceste două manuscrise: „Pre cel bogat vor giudeca drept, pentru mita, iară pre cel sărac, pentru că nu va ave ce să deie, îl va giudeca cu strâmbătate şi-l va asupri” (M, 44^{r}); „Strâmbul înderepta-l-vor pentru mita, iară mişelul strâmba-l-vor giudecătorii pentru că-i sărac şi neavut” (P, 199^{v}).

În ce priveşte relaţia dintre Bu şi A, după cum se va vedea, aceasta este foarte strânsă. Neavând la dispoziţie manuscrisul de faţă, Alexandru Mareş presupunea că punctul de pornire al versiunii A, care este o versiune amplu prelucrată, l-a constituit o versiune de tipul celei ilustrate de M şi B, copia fidelă a celei dintâi[82]. Într-adevăr, apropieri între cele două versiuni există. În primul rând, cel puţin pentru porţiunea de text analizată de noi în acest studiu, cele trei manuscrise sunt singurele care conţin numele împăratului, Sehanci/Sahanci (M şi B) sau Sahance (A), în introducerile la răspunsurile împăratului: „Sehanci zisă: «Am văzut»” (M, 42^{r}); „Iară Sahance zisă: «Văzui» (A, 177^{v}). Apoi, în interpretarea visului al V-lea, A, la fel ca M, conţine expresia, contaminată din versiunea P, „v-aţi ieşit din minte”. În ultimul rând, asemenea lui M şi B, A conţine expresia „pietre scumpe” în descrierea visului al VIII-lea, spre deosebire de celelalte manuscrise ale familiei A, care apelează la sintagma „pietre nestemate”.

Odată cu descoperirea manuscrisului Bu, am ajuns însă la concluzia că versiunile A şi Bu descind dintr-un intermediar comun, iar acest lucru se poate observa uşor pe text. În primul rând, una dintre asemănările între versiunile M, B şi A se regăseşte şi în Bu, versiune care recurge tot la expresia „pietre scumpe” în descrierea visului al VIII-lea. Însă acesta este doar un detaliu în comparaţie cu celelalte asemănări.

Astfel, până acum, versiunea A era singura care conserva un text diferit în dreptul visului al IV-lea. Versiunea Bu conţine un text identic: „Vădzuiu o oaie bătrână unde rode fân, iar melul zbera dintr-însa” (Bu, [I^{r}]); „Văzui o oaie bătrână unde rode tare fân, iară mielul zbera dintr-însa” (A, 177^{v}); cf. celelalte manuscrise, în care o iapă bătrână roade fân, iar mânzul rânchează din ea.

De asemenea, în interpretarea aceluiaşi vis, aceste două manuscrise sunt singurele care menţionează că, la vremea de apoi, vor comite acte sexuale imorale cumnat cu cumnată: „Şi să va culca fratele din casă cu muiere frăţine-său ş<i> nu le va fi ruşine unul de altul” (Bu, [I^{v}]); „Şi va curvi cumnat cu cumnată, cu muiere fratelui său, şi nu să vor ruşina unul de altul” (A, 177^{v}); cf. în celelalte manuscrise

[82] Mareş, CPP, p. 85.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

„să vor închide fetele cu junii în casă şi ruşine de nime nu vor ave” (S, 22); „să vor închide fetile în casă cu voinicii şi nu să va ruşina una de alta” (Pa, 128^{v}); „să vor închide fetele în casă cu bărbaţii şi nu le va fi ruşine una de alta” (M, 42^{v}).

Un alt detaliu care apare doar în aceste două manuscrise se găseşte în interpretarea visului al III-lea: „bărbatul bătrân va lua muiere tânără” (Bu, [I^{r}]); „într-acele vremi va lua bărbatul bătrân fată mare” (A, 177^{v}).

În fine, un ultim argument este şi o coruptelă prezentă doar în versiunile Bu şi A. În toate manuscrisele, din ambele familii, în interpretarea la visul al VIII-lea, se spune că în vremurile din urmă toţi oameni vor fi „precupeţi” (S, Pa, M, B, P; cf. P-C şi G „neguţători”). În intermediarul după care a fost copiat Bu oamenii sunt „pricepuţi”, adjectiv care s-a păstrat ca atare în Bu şi care a fost amplificat de copistul versiunii A: „Puternice împărate, la vreme ce de apoi, toţ oamenii vor fi pricepuţ, cunoscători şi învăţaţ” (A, 179$^{r–v}$); întreaga explicaţie se construieşte pe această greşeală, finalul fiind următorul: „Şi ni<ci>un folos nu le va fi de învăţătura şi de pricepire lor” (179^{v}). De asemenea, presupunem că, în intermediarul după care a fost copiat manuscrisul A, verbul *a votri* din explicaţia care se dă visului al IV-lea apărea în forma moldovenească *a hotri*[83], de unde şi greşeala de interpretare a copistului, care a transcris: „muma sângură îş va hotărî fata şi sor pe sor va hotărî” (A, 177^{v}).

Mai există şi o trăsătură pe care versiunea Bu o are în comun doar cu versiuni din familia B: P-C, G şi I. Dacă în S, Pa, M şi B, vlădicii hirotonesc preoţi nedestoinici de preoţie, pentru bani, în Bu, P-C, G şi I, preoţii sunt caracterizaţi de lipsă de carte: „Şi într-aceie vremi vlădicii vor popi diecii neştiindu carte pentru lăcomi<a> banilor” (Bu, [III^{v}]–[IV^{r}]); „Şi vlădici vor pune popi fără de carte şi răi, carii nu s-ar căde, ce numai pentru plata” (P-C, 100^{v}); „Şi vlădici vor pune popi săi[84] şi fără de carte, care nu s-are cădê, numai pentru plata” (G, 237); „Şi vlădicii vor face popi necărturari şi slabi numai pentru bani” (I, *apud* Mareş, CPP, p. 73). În versiunea P nu se specifică trăsătura de caracter a preoţilor.

Versiunea Bu are şi o serie de particularităţi proprii. Astfel, interpretarea visului al V-lea se încheie cu o exclamaţie moralizatoare neîntâlnită în celelalte manuscrise: „Deci vai de fiii aceie necinstind pre părinţii săi!” ([II^{v}]). Visul al VIII-lea reprezintă o contaminare cu mai multe versiuni: „Vădzuiu unde era răsâpit mărgăritariu preste toată lume şi pietri scumpe. Şi vădzuiu foc a<r>dzându-l” ([IV$^{r–v}$]). Participiul verbal folosit, *răsâpit*, este comun versiunilor Bu, S, Pa, P[85] şi I (celelalte versiuni preferând participiul *vărsat*), însă sintagma „pietri scumpe” este comună versiunilor Bu, M, B şi A, în celelalte versiuni folosindu-se echivalentul „pietre nestemate”

[83] DLR, s.v. *votri*, *votrie*, *votru*; H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Band III, Cluj-Napoca, 2005, s.v. *votri*, *votrie*, *votru*; Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicţionarul limbii române literare vechi. Termeni regionali*, Bucureşti, 1987, s.v. *votri*.

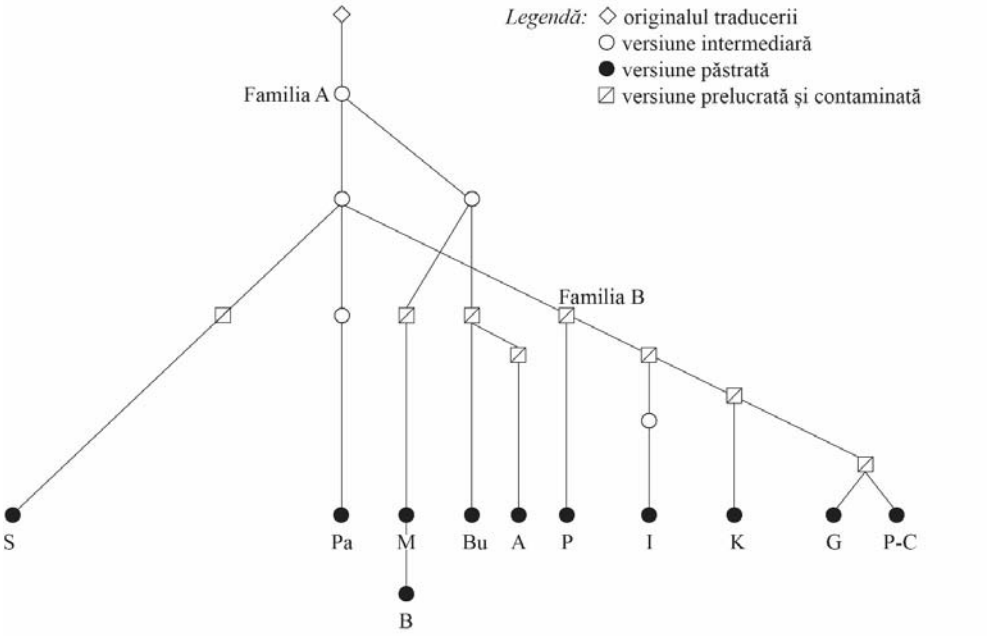
[84] Probabil o formă tipărită greşit în articolul lui Gaster, în loc de *răi*.

[85] Forma *răsărit* este o coruptelă în P.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

(S, Pa, P) sau fiind omisă cu totul (P-C, G, I). De asemenea, din finalul explicației la visul al VII-lea în Bu este omis următorul fragment: „Și nu-ș vor aduce aminte că vor fi în tunearecul cel împărțit, unde iaste scrâșnirea dinților și viermii neadurmiți. Strâmbul înderepta-l-vor pentru mita, iară mișelul strâmba-l-vor giudecătorii pentru că-i sărac și neavut” (P, 199^{v}), prezent într-o formă mai redusă sau mai extinsă și în celelalte manuscrise ale familiei A: S, Pa, M, B.

În lumina discuției de mai sus, considerăm că manuscrisul Bu conservă o versiune apropiată de S și Pa, din care au descins atât Bu și A, printr-un intermediar (ca versiuni strâns înrudite), cât și M și B. Stema manuscriselor se modifică, prin urmare, astfel:

CONCLUZII

Versiunea *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer* conservată în manuscrisul Bu este o copie fragmentară, realizată în nordul Moldovei sau de un copist provenind din nordul Moldovei, cu aproximație între 1780 și începutul sec. al XIX-lea. Este o versiune nouă în raport cu cele cunoscute deja, conservând un text din care a descins, prin intermediar, și cel din versiunea A. Astfel, odată cu această versiune, dosarul textului despre visele tâlcuite de Mamer se îmbogățește cu încă un manuscris, valoros în vederea alcătuirii imaginii de ansamblu privind circulația acestei lucrări.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Pe baza concluziilor la care am ajuns în secțiunea privind localizarea textului, dar și a existenței numeralului ordinal *30-le* în însemnările copistului, am emendat grafiile de tipul: *al 4 vis*, *al 6 vis* etc. adăugând între croșete terminația *-le*, cu *ea* final > *e* (*ę*). Înainte de *b*, în cuvinte ca sñrß^{n}b¶, am transcris consoana nazală prin *m*.

[CELE DOUĂSPREZECE VISE ÎN TÂLCUIREA LUI MAMER]

[I^{r}] […] și bărbatu*l* bătrâ*n* va lua muiere[86] tânără, și muiere bătrână va lua vonicu*l* tânăr. Și muiere fiindu bătrână se va îndrăgi cu alții și-și[87] vo*r* lăsa feciori<i>. Și într-aceie vreme nu să va afla muiere curată numai cu bărbatu*l* ei, nici[88] fată curată”.

Ș<i> ia*r* dzisă[89] Mame*r* către împăratu*l*: „A*l* 4<-le> vi*s* cumu-*l* vădzuși?” Împăratu*l* dzisă[89]: „Vădzuiu o oaie bătrână unde rode fâ*n*, ia*r* melu*l* zbera din
[I^{v}] tr-însa”. / Și ia*r* dzisă[89] Mame*r*: „Cân*d* va vini vreme de apoi, ma<ma>-și[90] va votri fata ca să o mărite. Și să vo*r* votri so*r*[91] cu so*r*[91]. Și să va culca fratele din casă cu muiere frăține-său ș<i> nu le va fi rușine unu*l* de altu*l*. Și într-aceie vreme[92] dintr-o mii de muieri niciuna[93] nu să va afla curată. Și toate femeile vo*r* fi fă*r* de rușine. Și
[II^{r}] nici[88] a 7<-a> fată // nu să va afla curată”.

Și dzisă[89] Mami*r*: „Di a*l* cince vi*s* cumu-*l* vădzuși?” Împăratu*l* dzisă[89]: „Vădzuiu o cățe unde dzăce într-u*n* gunoiu și căței<i> lătra dintr-însa.” Și dzisă[89] Mame*r*: „Cân*d* va veni vreme de apoi, părintele va învăța pe ficiori<i> sei și-i va certa, ia*r* feciorii nu-*l* vo*r* asculta, ce vo*r* dzice părinților*r*: «Tăceți[94], că nu știți[95] ce
[II^{v}] grăiți[96], că v-au / trecu*t* minte voastră cu bătrânețele și nu vă pricepeți ce-ți[97] grăi voi!» Ia*r* părinților*r* le va fi rușini și vo*r* tăce și-i vo*r* lăsa în pace. Deci[98] vai de fiii aceie necinstin*d* pre părinții săi!”

Și ia*r* dzisă[89] Mame*r* către împăratu*l*: „A*l* 6<-le> vi*s* cum<u>-*l* vădzuși?” Împăratu*l* dzisă[89]: „Vădzuiu mulți preuți ș<i> era întinați[99] până[100] în grumadzi”.

[86] Scris: m¶ßre. ✧
[87] Scris: þi^{þ}. ✧
[88] Scris: ni^{ç}; altă lecțiune posibilă: *nice*. ✧
[89] Scris: qi^{ș}; altă lecțiune posibilă: *dzise*. ✧
[90] Scris: ma^{þ}. ✧
[91] Scris: so^{r}; altă lecțiune posibilă: *sor*ă. ✧
[92] Sintagma *și într-aceie vreme* este scrisă de două ori. ✧
[93] Scris: ni^{ç}¶na; altă lecțiune posibilă: *niceuna*. ✧
[94] Scris: ñßçe^{c}. ✧
[95] Scris: wi^{c}. ✧
[96] Scris: grßi^{c}. ✧
[97] Scris: çe^{c}. ✧
[98] Scris: de^{ç}; altă lecțiune posibilă: *dece*. ✧
[99] Scris: äñina^{c}. ✧
[100] Scris: pßnß; altă lecțiune posibilă: *până*. ✧

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

[III^{r}] Dzisă[89] Mame*r*: „Cându // va vini vreme de apoi, preuți<i> vo*r* învăța oamenii să facă dreptu după legi, ia*r* ei lege nu o vo*r* ține, ce să vo*r* prelesti[101] după învățătura și voie dracului. Și vo*r* aduna bogăție multă și sufletu*l* îșі[102] vo*r* băga în focu*l* nestânsu”.

Și ia*r* dzisă[89] Mame*r*: „A 7<-le> vi*s* cumu-*l* vădzuși[103]?” Împăratu*l* dzisă[89]:

[III^{v}] „Vădzuiu u*n* ca*l* frumo*s* foarte și ave 2 capete: / unu*l* denainte, altu*l* denapoi. Cu ce*l* denainte păște, ia*r* cu ce*l* denapoi grăie”. Dzisă[89] Mame*r*: „Cându va veni vreme de apoi, boierii cei giudecători vo*r* giudeca strâmbu pentru mita. Și nu vo*r* căuta de suflе*t*, ia*r* sufletu<l> va merge în focu*l* nestânsu. Și într-aceie vremi vlădicii

[IV^{r}] vo*r* popi diecii neștiindu // carte pentru lăcomi<a> banilo*r*. Și popi vo*r* fi mulți, ce puțini vo*r* fi destoineci. Și domnii încă vo*r* giudeca strâmbu și de Dumnădzău nu le va fi frică, nici[88] de oameni rușine”.

Și ia*r* dzisă Mame*r*: „Dar a 8<-le> vi*s* cumu-*l* vădzuși?” Ia*r* împăratu*l* dzisă[89]:

[IV^{v}] „Vădzuiu unde era răsâpi*t* mărgăritariu preste toată lume / și pietri scumpe. Și vădzuiu fo*c* a<r>dzându-*l*”. Și dzisă[89] Mami*r*: „Cân*d* va vini vreme de apoi, toți vo*r* fi pricepuți. Cei bogați vo*r* înșela pre cei săraci și se vo*r* giudeca strâmbu pentru bogăție deși[104] vo*r* perde sufletele. Atunce[105] va fi puțină veselie, multă plângere[106]”.

Și ia*r* dzisă[89] […]”

A NEW VERSION OF *THE TWELVE DREAMS IN THE INTERPRETATION OF MAMER*

(Abstract)

In this paper, we present an edition of a new version of an apocalyptic book, *The Twelve Dreams in the Interpretation of Mamer*. By the present study we contribute to the Romanian dossier of this text by bringing to light a previously unknown version, found on the white pages at the end of a primer printed in Iassy between 1755 and 1760. The manuscript was copied in the northern part of the region of Moldova in the last two decades of the 18th century or the beginning of the 19th century. Its importance within the manuscript stemma resides in the fact that it preserves a version which is an intermediary link between the oldest versions of this text and the reworking found in one of the extant manuscripts.

Cuvinte-cheie: cele douăsprezece vise, Mamer, Sahanci, apocalipsă, bucvar.

Key words: the twelve dreams, Mamer, Sahanci, apocalypse, primer.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13

[101] Înainte de acest cuvânt este scris *ține*, și apoi tăiat. ✧
[102] Scris: õ^{þ}. ✧
[103] Scris: vßq¶^{þ}. ✧
[104] Scris: de^{þ}. ✧
[105] Scris: ad¶^{n}çe. ✧
[106] Scris: pIß^{n}dÔere și corectat apoi prin tăierea slovei d.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

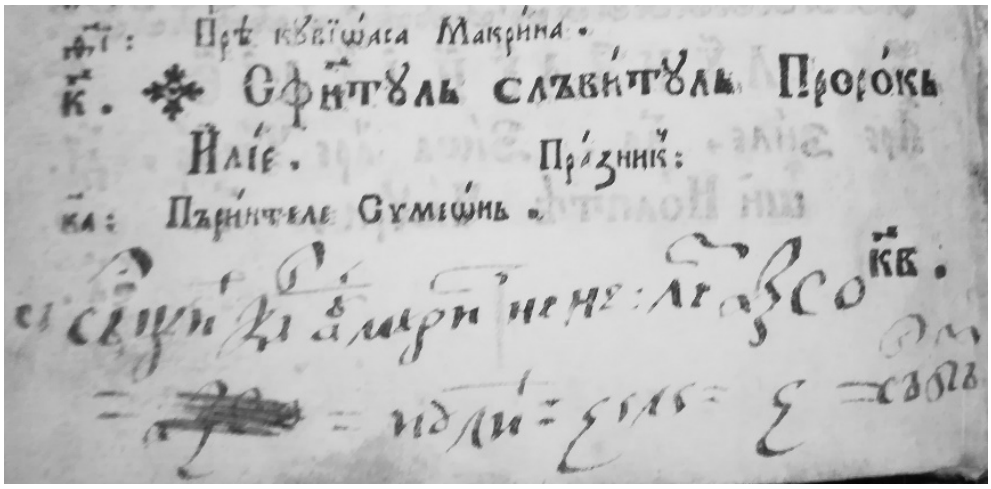

Fig. 1. Însemnare de la f. 54^{v}, din anul 1762.

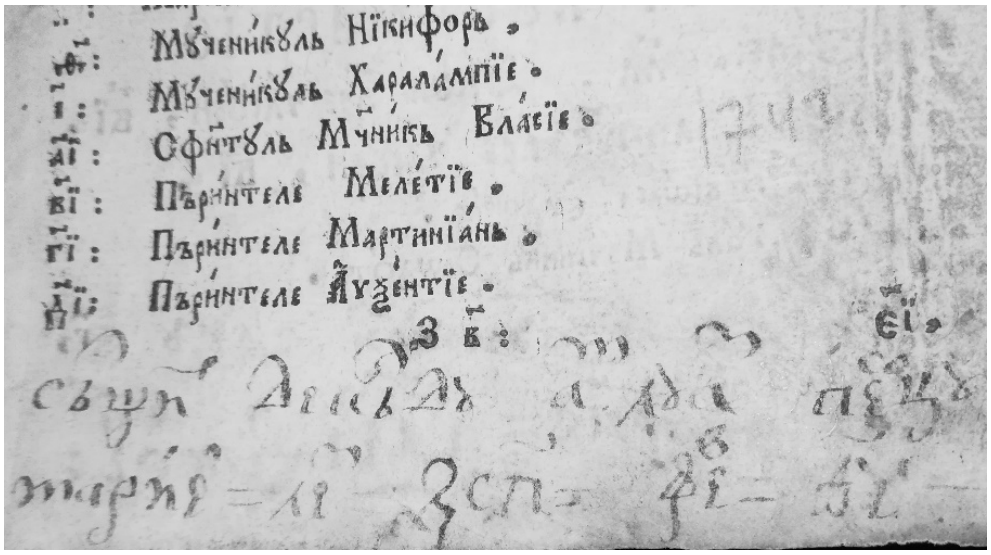

Fig. 2. Însemnare de la f. 50^{r}, din anul 1772.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

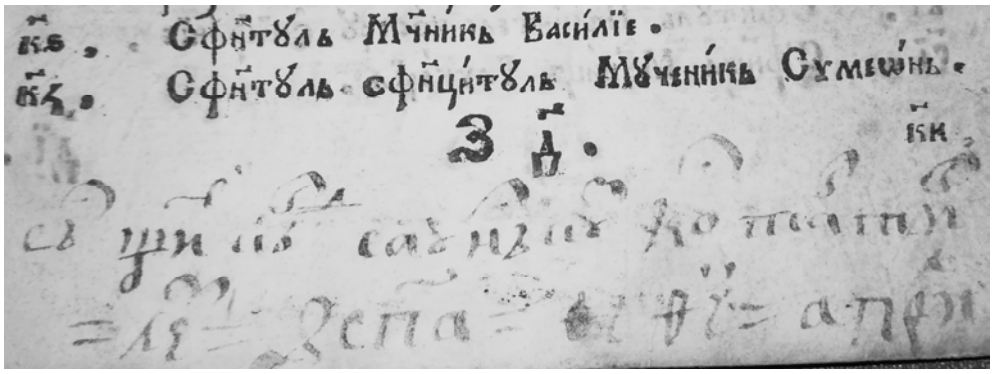

Fig. 3. Însemnare de la f. 52[r], din anul 1773.

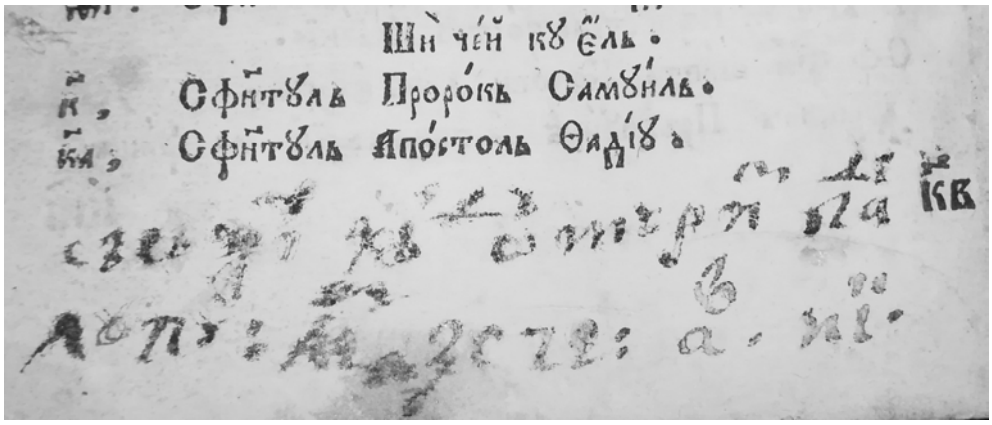

Fig. 4. Însemnare de la f. 55[v], din anul 1787.

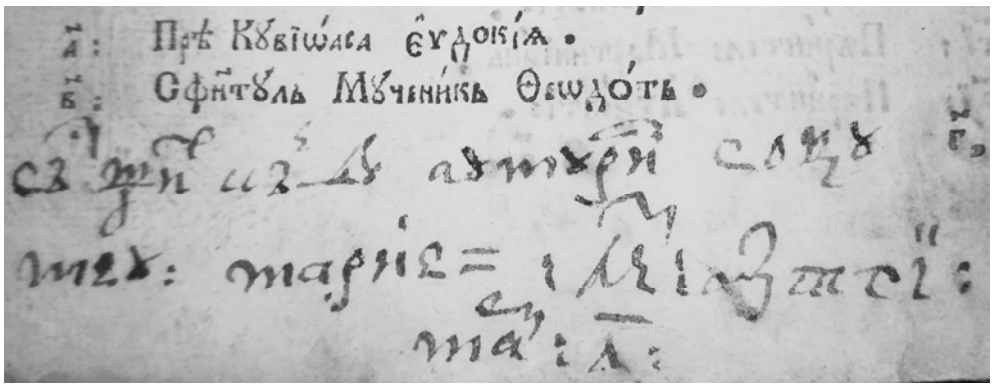

Fig. 5. Însemnare de la f. 50[v], din anul 1805.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

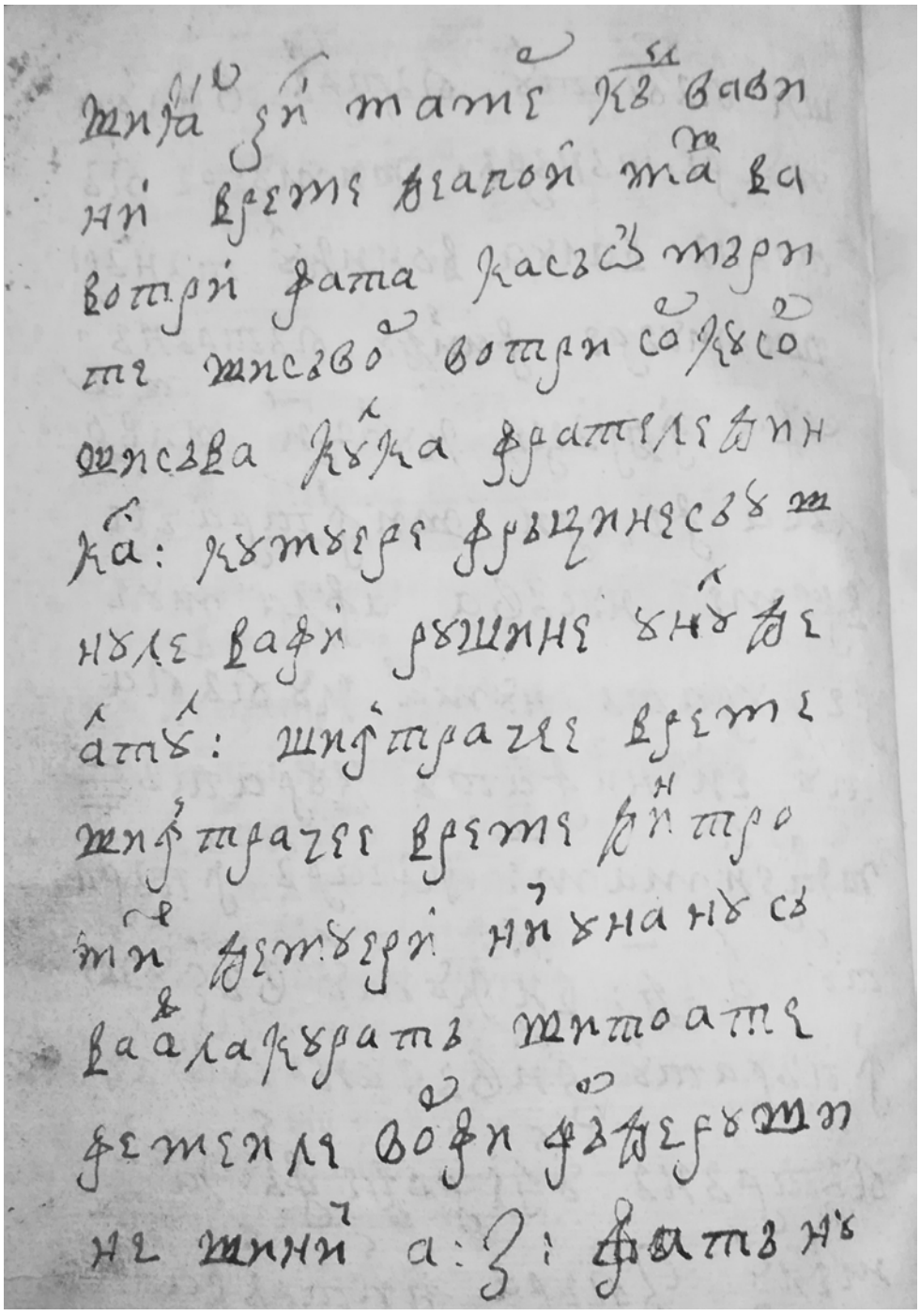

Fig. 6. Fila [I^{v}] din textul *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)

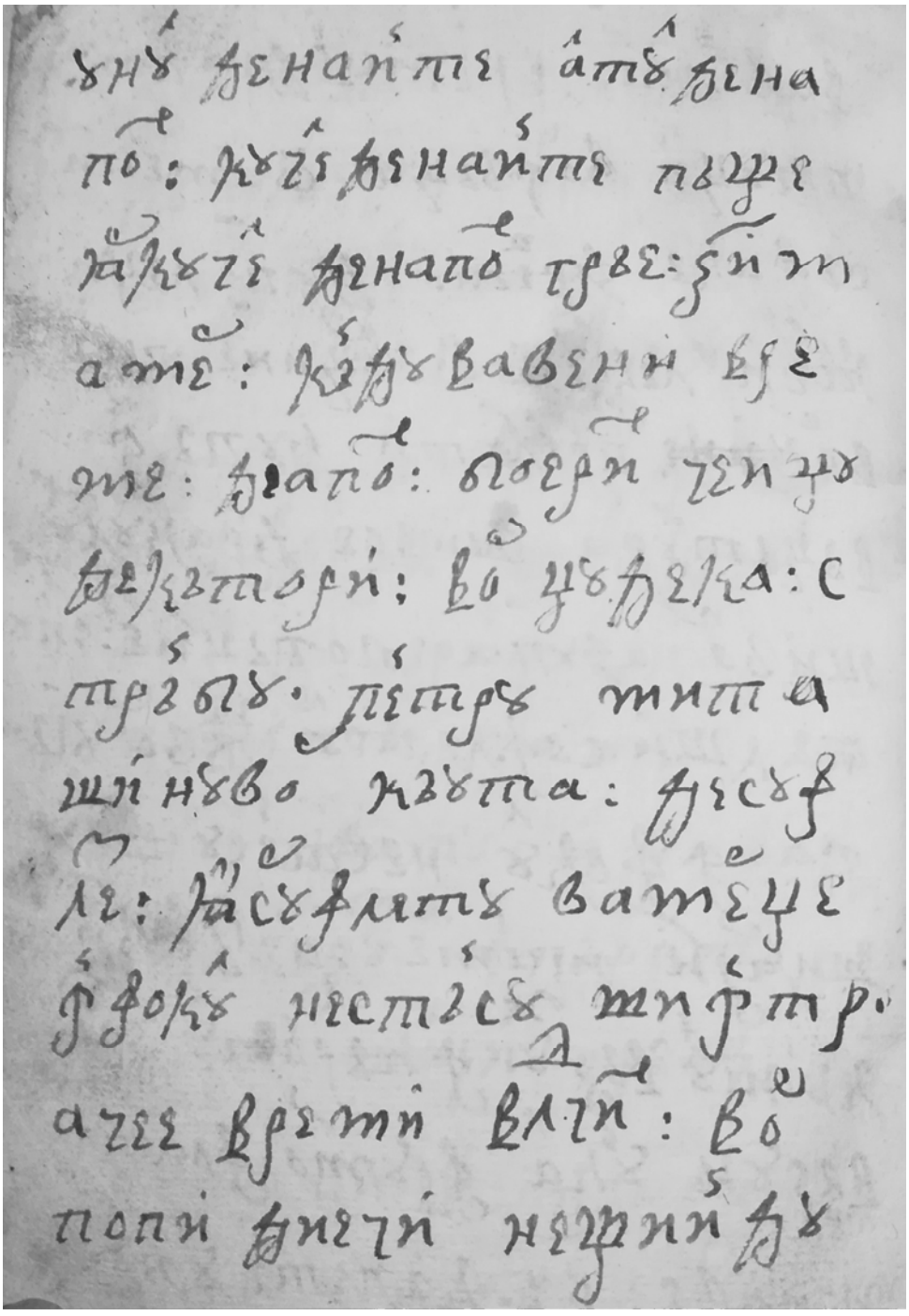

Fig. 7. Fila [III^{v}] din textul *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*.

BDD-A30644 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:52 UTC)